

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»**

(вибіркова)

Харків
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»**

(вибіркова)

для студентів IV курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

**Харків
2021**

Методичні матеріали до практичних занять і самостійної роботи з навчальної дисципліни «Правове регулювання природокористування» (вибіркова) для студентів IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» / уклад.: А. П. Гетьман, А. К. Соколова та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. 89 с.

Укладачі: А. П. Гетьман,
А. К. Соколова,
В. Л. Бредіхіна,
М. К. Черкашина,
О. В. Лозо,
Е. Є. Туліна

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2021

ВСТУП

«Правове регулювання природокористування» – вибіркова навчальна дисципліна, вивчення якої є важливою складовою сучасної правової освіти студентів. Отримання студентами знань із цієї дисципліни набуває особливого значення у зв'язку із стрімким розвитком ринкових відносин, множинністю форм власності на природні ресурси, прискоренням євроінтеграційних процесів, формуванням національного законодавства і наближенням його до європейських і світових стандартів. При викладенні вказаної дисципліни акцент робиться на загальносвітових цінностях щодо необхідності як збереження природних ресурсів для сучасного й майбутніх поколінь, так і забезпечення сталого розвитку суспільства й екологізації господарської, зокрема, підприємницької діяльності, як його чиннику. Таким чином, її опанування сприяє формуванню екологічної компетентності й екологічному вихованню майбутніх юристів.

Висвітлення ключових питань даної дисципліни (як-от загальні закономірності формування природноресурсних відносин, особливості їх правового регулювання; основні засади практичної реалізації норм екологічного законодавства у процесі використання природних ресурсів й шляхи його удосконалення) дозволяє розкрити суть еколого-соціальної спрямованості господарської та іншої, пов'язаної з використанням природних ресурсів, діяльності, а також різні, у тому числі й економічні, аспекти правового регулювання раціонального використання і збереження природних ресурсів, визначити засоби їх відповідного правового забезпечення. Завдяки цьому викладач виконує покладену на нього освітню функцію.

Виходячи з цього, **метою** викладання вибіркової дисципліни «Правове регулювання природокористування» є сприяння становленню сучасного правника, у тому числі фахівця з юридичного супроводу суб'єктів господарювання, який володіє знаннями, спираючись на які на практиці можна домогтися підвищення ефективності суспільного виробництва з одночасним дотриманням як екологічного законодавства, так і

вимог щодо раціонального використання і збереження природних ресурсів, тобто встановлення режиму екологічної законності господарської діяльності й ефективного захисту прав та інтересів природокористувачів. Спираючись на мету, при роботі зі студентами варто прагнути того, щоб сформувати в них новий екологічний спосіб мислення, екологічно спрямований світогляд, систему екологічних цінностей, виробити активну громадську позицію і прищепити високу еколого-правову культуру. Ці дві якості мають бути притаманні сучасній людині, оскільки лише в такому разі з'явиться можливість запобігти виснажливому й споживацькому, тобто для задоволення власних і виробничих потреб, використанню природних ресурсів, що негативно впливає на довкілля в цілому та на його окремі екологічні системи. З огляду на це майбутні фахівці з правових спеціальностей мають бути психологічно готові забезпечувати законність у сфері використання природних ресурсів і сприяти всебічній охороні довкілля. Тому навчальний матеріал, який пропонується, підібрано таким чином, щоб виховати у студентів екологічну правосвідомість, дбайливе ставлення до природних ресурсів і навколишнього середовища в цілому.

Беручи все вказане до уваги, **завданням** навчальної дисципліни є: оволодіння студентами необхідними теоретичними положеннями у сфері правового регулювання природокористування, засвоєння сутності еколого-правових й економічних категорій у сфері використання природних ресурсів й охорони довкілля, формування розуміння конкретного змісту еколого-правових норм і практики їх застосування при наданні юридичних послуг. При вивченні навчальної дисципліни студенти мають набути відповідних компетентностей, навичок самостійної роботи з нормативно-правовими актами, еколого-правовою й економіко-правовою літературою, матеріалами судової практики, засвоїти сутність ресурсно-правових категорій та відповідних правових інститутів, навчитися розуміти конкретний зміст норм екологічного законодавства, роз'яснень вищих судових інстанцій України, тлумачити їх та правильно застосовувати

при вирішенні конкретних справ, здобувши при цьому досвід науково-дослідної роботи у галузі права.

При вивченні навчальної дисципліни використовуються такі форми навчальної роботи: 1) навчальні заняття (лекції, практичні заняття, консультації); 2) самостійна робота; 3) контрольні заходи. Оцінювання знань студентів здійснюється на основі поточного (ПК) і підсумкового контролю знань (ПКЗ). Формою останнього є залік за результатами практичних занять і індивідуальної роботи, під час яких студенти мають змогу продемонструвати рівень засвоєння теоретичних знань, уміння застосовувати ці знання при вирішенні конкретних практичних завдань.

По закінченні викладання навчальної дисципліни «Правове регулювання природокористування» студенти повинні:

знати систему природоресурсного законодавства; особливості реалізації права власності й права користування природними ресурсами; підстави виникнення, зміни і припинення права природокористування; специфіку правового регулювання використання окремих природних ресурсів і об'єктів; основи економіко-правового забезпечення раціонального природокористування;

уміти правильно тлумачити й застосовувати норми екологічного права у сфері природокористування, дані наукових наробок при вирішенні професійних завдань, здійснювати юридичний аналіз обставин для кваліфікації суспільних відносин у сфері природокористування; визначати статус органів у сфері управління природними ресурсами й правові наслідки рішень, які вони приймають; у межах економіко-правового механізму природокористування й охорони довкілля визначати економічні заходи раціонального природокористування; застосовувати передбачені законодавством механізми правового регулювання використання, збереження й відтворення природних ресурсів.

**ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ,
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі		
			лекції	практичн і заняття	самостій на робота
1	2	3	4	5	6
I. Загальні засади правового регулювання природокористування (42 год)					
1.	Загальні засади правового регулювання здійснення природокористування	8	2	2 (ко-локв.)	4
2.	Механізм реалізації права природокористування	8	2	-	6
3.	Дозвільне і договірне регулювання природокористування	14	2	4	8
4.	Особливості правового регулювання використання природних ресурсів з урахуванням правових титулів: права власності і права користування	12	-	2	10
Усього		42	6	8	28
II. Організаційно-правове забезпечення раціонального використання й збереження природних ресурсів (55 год)					
5.	Міжнародно-правові засади забезпечення раціонального використання і збереження природних ресурсів	11	2	2 (ко-локв.)	7
6.	Організаційно-правове забезпечення раціонального природокористування в Україні	15	2	4	9
7.	Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії як засіб збереження природних ресурсів	9	-	2	7
8.	Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері природокористування	11	2	2	7

Продовження таб.

1	2	3	4	5	6
9.	Правове регулювання вирішення спорів у сфері використання природних ресурсів	9	2	2	5
Усього		55	8	12	35
III. Економіко-правове забезпечення раціонального природокористування (53 год)					
10.	Економіко-правовий механізм забезпечення раціонального використання і збереження природних ресурсів (загальні засади)	13	2	2	9
11.	Основи управління природо-користуванням: економіко-правові аспекти. Екологічний менеджмент	14	2	2	10
12.	Правові засади стимулювання раціонального природокористування	12	2	-	10
13.	Правове забезпечення розвитку екологічного підприємництва й надання послуг у сфері природокористування	14	2	2 (ко-локв.)	10
Усього		53	8	6	39
Загальна кількість годин		150	22	26	102

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»

Загальні засади правового регулювання здійснення природокористування. Поняття «природокористування». Історико-правові засади становлення й розвитку правового регулювання використання природних ресурсів. Поняття і зміст права природокористування. Принципи права природокористування. Об'єкти й суб'єкти права природокористування.

Основні види права природокористування, їх юридичне закріплення. Право загального і право спеціального природокористування, особливості їх правової регламентації при використанні окремих природних ресурсів.

Механізм реалізації права природокористування. Поняття і складові механізму реалізації права природокористування. Юридичні гарантії права природокористування. Загальна характеристика підстав виникнення, зміни і припинення права природокористування.

Дозвільне і договірне регулювання природокористування. Адміністративно-правові підстави виникнення права природокористування. Особливості дозвільної системи регулювання природокористування. Співвідношення дозвільної діяльності й ліцензування господарської діяльності з використанням природних ресурсів. Поняття і сутність дозволів як правових форм регулювання екологічних відносин. Класифікація дозволів у сфері природокористування.

Правове регулювання виникнення права природокористування на підставі договорів. Суб'єкти й об'єкти еколого-договірних відносин. Поняття, зміст і форми договорів в екологічному праві. Класифікація договорів у сфері природокористування. Договори, пов'язані з наданням природних об'єктів (їх частин) у користування. Специфіка правового регулювання використання природних ресурсів на умовах оренди. Договори про встановлення емфітевзису і суперфіцію. Земельні й лісові сервітути. Договори на використання природних ресурсів. Угоди про розподіл продукції.

Особливості встановлення охоронних зобов'язань стосовно забезпечення режимів охорони окремих природних об'єктів, територій та їх ресурсів.

Правовий режим і правові титули використання природних ресурсів. Особливості правового регулювання використання природних ресурсів на праві власності і на праві користування. Права й обов'язки власників і користувачів природних об'єктів і їх ресурсів: характеристика й порівняльний аналіз.

Підстави зміни і припинення права природокористування.

Міжнародно-правові засади забезпечення раціонального використання і збереження природних ресурсів. Особливості міжнародно-правового регулювання сфери природоресурсних відносин. Напрями вирішення глобальних екологічних проблем і міжнародних конфліктів, пов'язаних із використанням природних ресурсів.

Загальна характеристика міжнародно-правових документів із регулювання природокористування й збереження природних ресурсів. Концепція сталого розвитку й екологічно збалансованого природокористування: витоки і перспективи. Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Конференція ООН зі сталого розвитку (Ріо+20). Декларація «Майбутнє, якого ми прагнемо». Саміт ООН зі сталого розвитку (2015): основні цілі й завдання. Політика ЄС у сфері раціонального використання й збереження природних ресурсів.

Принципи міжнародно-правового регулювання природокористування.

Природні ресурси як об'єкти міжнародно-правового регулювання. Міжнародно-правові режими використання і збереження окремих природних ресурсів й екологічних систем.

Зобов'язання України у сфері правового регулювання природокористування за Угодою про асоціацію з ЄС.

Організаційно-правове забезпечення раціонального природокористування в Україні. Поняття і зміст раціонального природокористування. Екологічно збалансоване й раціональне природокористування: співвідношення понять.

Особливості реалізації принципу раціонального використання природних ресурсів в екологічному законодавстві і праві України.

Загальна характеристика і класифікація заходів щодо забезпечення раціонального природокористування. Еколого-правові вимоги до ведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів. Правові засади моніторингу природних ресурсів. Правове забезпечення обліку природних ресурсів. Екологічне інформування у сфері природокористування. Стандартизація і нормування у галузі використання й збереження природних ресурсів. Правове регулювання встановлення лімітів використання природних ресурсів. Правове забезпечення оцінки впливу на довкілля і стратегічної екологічної оцінки у сфері природокористування. Правове регулювання екологічного контролю й нагляду у сфері використання природних ресурсів.

Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії як засіб збереження природних ресурсів.

Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері природокористування. Особливості й види правопорушень у сфері використання природних ресурсів. Специфіка адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері використання природних ресурсів. Особливості цивільно-правової відповідальності за порушення природоресурсного законодавства. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері використання природних ресурсів. Особливості міжнародно-правової відповідальності за правопорушення у сфері природоресурсних відносин.

Правове регулювання вирішення спорів у сфері використання природних ресурсів. Правові конфлікти у сфері природокористування: загальна характеристика і причини виникнення. Поняття «еколого-правові спори». Класифікація спорів у сфері використання природних ресурсів. Вирішення спорів у сфері природокористування. Особливості вирішення спорів у судовому й позасудовому порядку. Захист прав природокористувачів.

Економіко-правове забезпечення раціонального природокористування. Економіко-правовий механізм забезпечення раціонального використання і збереження природних ресурсів (загальні засади). Поняття, функції і структурні компоненти економіко-правового механізму. Принципи, джерела, порядок і правові вимоги до фінансування заходів з охорони довкілля й раціонального використання природних ресурсів. «Зелені інвестиції».

Правові основи платності природокористування. Види плати за спеціальне природокористування, порядок її справляння. Особливості рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів. Розподіл коштів, що надходять з природоресурсних платежів.

Основи управління природокористуванням: економіко-правові аспекти. Поняття й складові економіко-правового управління природокористуванням. Загальні засади визначення соціально-економічної ефективності природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів. Види екологічної оцінки господарських та інших управлінських рішень. Екологічний аудит: поняття, об'єкти й суб'єкти. Правові й організаційні особливості проведення екологічного аудиту. Правові основи екологічного страхування: поняття, види й особливості проведення.

Екологічний менеджмент. Предмет і завдання екологічного менеджменту. Основні принципи системи екологічного менеджменту. Міжнародно-правові підходи до організації екологічного менеджменту. Правові основи організації екологічного менеджменту на підприємстві. Особливості корпоративного екологічного менеджменту.

Правові засади стимулювання раціонального природокористування. Поняття, юридичні ознаки і принципи екологічного стимулювання. Види екологічного стимулювання. Основи правового механізму екологічного стимулювання, його нормативне забезпечення. Підстави виникнення, зміни і припинення еколого-стимулятивних правовідносин. Особливості економіко-правового стимулювання запровадження ресурсо- й енергозберігаючих технологій і заходів.

Правове забезпечення розвитку екологічного підприємництва й надання послуг у сфері природокористування. Міжнародна концепція «зеленого зростання»: сутність і загальна характеристика складових. Правові засади розвитку «зеленої» економіки в Україні. Правові основи екологічного маркетингу й екологізації виробництва. Формування сучасних економіко-правових механізмів природокористування. Особливості правового регулювання екологічної підприємницької діяльності й надання послуг у сфері використання природних ресурсів. Правові основи «зеленого» туризму.

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Загальні засади правового регулювання здійснення природокористування (колоквіум)

Питання для обговорення:

1. Історія становлення і розвитку суспільних відносин та формування законодавства у сфері природокористування.
2. Поняття права природокористування в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Природоресурсні правовідносини.
3. Основні принципи права природокористування.
4. Методи правового регулювання природокористування.
5. Об'єкти та суб'єкти права природокористування.
6. Правова класифікація видів природокористування.
7. Особливості права загального природокористування. Його правове забезпечення.
8. Сутність права спеціального природокористування. Його правове забезпечення.
9. Постійне та тимчасове природокористування.
10. Права та обов'язки природокористувачів.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

Екологічне право в запитаннях та відповідях : навч. посібник / А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, В.Л. Бредіхіна та ін. ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2017. 208 с.

Правова доктрина України : монографія. [У 5-ти т.] / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Харків: Право, 2013. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права. 845 с.

Природоресурсове право України : навч. посібник / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.

Гетьман А.П., Зуєв В.А. Формування еколого-правової науки: ресурсний аспект та проблеми його інтеграції. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 132. С. 104 – 123.

Вітовська І. В. Правове регулювання використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Вітовська Ірина Володимирівна. Івано-Франківськ, 2004. 185 с.

Григор'єва Т. В. Правові засади використання, охорони та відтворення водних живих ресурсів: монографія. Харків: Право, 2011. 176 с.

Зуєв В. А. Організаційно-правові аспекти природокористування та охорони навколишнього природного середовища : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.06 / В. А. Зуєв. Харків, 2003. 20 с.

Кирєєва І. В. Припинення прав громадян України щодо використання природних об'єктів: підстави та порядок : моногр. Харків : Вид-во ФІНН, 2009. 160 с.

Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики : монографія. Івано- Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

Кобецька Н. Р. Особливості та правова природа договорів на використання природних ресурсів. *Університетські наукові записки: часоп. Хмельн. ун-ту упр. та права*. 2010. № 1. С. 90–94.

Комарницький В. М. Організаційно-правові питання спеціального природокористування: монографія. Луганськ: ЛДУВС, 2010. 192 с.

Комарницький В. М. Право спеціального природокористування: монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 424 с.

Нечипорук Л. Д. Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2009. 20 с.

Овдієнко В. В. Правове регулювання мисливства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2014. 20 с.

Салміна Я. Природні ресурси як об'єкти екологічних правовідносин, що складаються в процесі використання континентального шельфу. *Віче*. 2013. № 6. С. 24–27.

Семенець О. С. Правове регулювання використання природних ресурсів для туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 18 с.

Соколова А. К. Проблеми законодавчого забезпечення права водокористування. *Теорія і практика правознавства: електрон. наук. фах. вид.* 2013. №. 2. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/07/%D0%A1%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0-.pdf>.

Тихий П. В. Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни : дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2000. 165 с.

Туліна Е. Є. Правові засади використання рослинного світу : монографія. Харків : Право, 2017. 216 с.

Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування: моногр. / за ред. Гетьмана А. П. Харків: ФІНН, 2010. 176 с.

Чорноус О. В. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 20 с.

Шем'яков О. П. Правове регулювання використання та охорони надр : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 19 с.

Шершун С. М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 20 с.

Конституція України від 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141

Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

Водний кодекс України від 06.06.1995 р., № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.

Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. № 3404). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.

Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., № 132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., № 1264. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999р. № 591-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.

Про тваринний світ: Закон України від 13.12. 2001 № 2894-III. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. Ст. 47.

Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 18. Ст. 132.

Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. № 3677-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 17. Ст. 155.

Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06. 1992 р. № 2456-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.

Правила використання корисних властивостей лісів: затв. наказом М-ва аграр. політики та продовольства України від 14.08.2012 р., № 502. *Офіційний вісник України*. 2012. № 69. Ст. 2834.

Правила любительського і спортивного рибальства : затв. наказом Держ. ком. риб. госп-ва України 15.02.1999 р., № 19. *Офіційний вісник України* 1999. № 19. С. 372.

Правила рубок головного користування : затв. наказом Держ. ком. ліс. госп-ва України від 23.12.2009 р., № 364. *Офіційний вісник України* 2010. № 6. Ст. 276.

Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів: Постанова Каб. Міністрів України від 23.05.2007 р. № 761. *Офіційний вісник України* 2007. № 39. Ст. 1550.

Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459: постанова Каб. Міністрів України від 13.03.2002 р. № 321 (в ред. Постанови від 16.12.2015 р. № 1173). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/321-2002-%D0%BF>

Про затвердження порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: постанова Каб. Міністрів України від 30.05.2011 р. № 615. *Офіційний вісник України*. 2011. № 45. Ст. 1832.

Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення: Постанова Каб. Міністрів України від 10.08.1992 № 459 (в ред. Постанови Каб. Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1173). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF>

Темати рефератів

1. Історія становлення та розвитку правового регулювання використання природних ресурсів.
2. Принципи права природокористування, їх реалізація в національному законодавстві.
3. Проблеми реалізації та захисту права загального природокористування в сучасних умовах.
4. Об'єкти та суб'єкти права спеціального природокористування.
5. Правове регулювання постійного природокористування: суб'єкти, об'єкти, підстави виникнення, особливості реалізації.
6. Особливості правового регулювання права землекористування.
7. Право загального водокористування: особливості правового забезпечення.
8. Види використання тваринного світу та їх правове забезпечення.
9. Право лісокористування: поняття та види.

Тема 2. Механізм реалізації права природокористування

(для самостійного вивчення)

Питання для самостійного опрацювання:

1. Поняття та основні складові механізму реалізації права природокористування.

2. Форми реалізації права природокористування (*залежно* від характеру дій – дотримання, виконання, використання правових норм; суб'єктного складу (індивідуальна, колективна); від участі в правовідносинах (у правовідносинах, поза правовідносинами); від ступеня активності суб'єктів (активні дії, пасивна форма).

3. Загальна характеристика підстав виникнення, зміни та припинення відносин природокористування (юридичні дії, факти, події тощо).

4. Особливості реалізації права природокористування залежно від його об'єктів.

Список літератури й основних нормативних актів
(див. Теми 3, 4)

Теми рефератів

1. Юридичні гарантії реалізації права природокористування.

2. Особливості реалізації права природокористування іноземцями.

3. Діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері забезпечення реалізації права природокористування.

Тема 3. Дозвільне і договірне регулювання природокористування

Частина 1. Адміністративно-правові підстави виникнення права природокористування. Особливості дозвільної системи регулювання природокористування

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика дозвільної системи регулювання природокористування в Україні.
2. Документи дозвільного характеру у сфері природокористування. Зміст та форми дозволів . Співвідношення природоресурсних дозволів і ліцензій.
3. Суб'єкти дозвільної системи у сфері природокористування.
4. Особливості дозвільної системи у сфері землекористування.
5. Правове регулювання дозвільної системи у сфері водокористування.
6. Особливості та порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами.
7. Особливості дозвільної системи у сфері використання лісових ресурсів.
8. Особливості дозвільної системи у сфері використання об'єктів тваринного світу.

Завдання

1. У межах Державного підприємства «Черкаське лісове господарство» представником держлісохорони було затримано громадянина Р., який здійснював заготівлю дикорослих ягід та грибів з метою їх реалізації. За самовільне збирання дикорослих ягід та грибів на громадянина Р. було накладено штраф в розмірі п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Сплачувати штраф громадянин Р. відмовився, оскільки вважав,

що здійснював загальне використання лісових ресурсів, яке не потребує отримання спеціального дозволу і є безкоштовним.

Надайте оцінку діям громадянина Р.. Які умови здійснення загального використання лісових ресурсів? Чи потрібен громадянину Р. дозвіл на спеціальне використання та який порядок його отримання?

2. Представники ТОВ «Мисливські стежки» звернулися до суду з позовом, у якому просять стягнути з громадянина В. 75 тис. грн. заподіяної шкоди. Вимоги обґрунтовуються тим, що В., перебуваючи на території мисливських угідь ТОВ, здійснював полювання без належного на те дозволу, з незареєстрованою у встановленому порядку мисливською рушницею, що мало наслідком добування та знищення лося європейського. Своїми незаконним діями відповідач завдав шкоди позивачу, яка згідно розрахунку становить 75 тис. грн.

Вирішіть справу. Надайте правову характеристику дозвільної системи у сфері здійснення використання об'єктів тваринного світу взагалі та полювання зокрема.

3. Державна екологічна інспекція у Полтавській області анулювала дозвіл на спеціальне використання надр АТ «Прат», яке здійснювало видобування піщаної сировини. При обстеженні земель водного фонду річки Хорол, встановлено, що «Прат» здійснювали видобування піщаної сировини з порушенням умов спеціального дозволу. Спеціалістами Держекоінспекції визначено, що внаслідок дій Р. існує небезпека можливих негативних екологічних наслідків, що можуть завдати значної шкоди довкіллю.

АТ «Прат» вважає дії Держекоінспекції незаконними та продовжило видобування піщаної сировини. Представники Держекоінспекції звернулися до суду з позовом про притягнення «Прат» до юридичної відповідальності та відшкодування шкоди.

Яке рішення має прийняти суд? Вкажіть підстави виникнення та припинення права надрокористування? Які особливості дозвільної системи у сфері надрокористування?

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

Екологічне право в запитаннях та відповідях: навч. посібник / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. Л. Бредіхіна та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2017. 208 с.

Екологічне право. Загальна частина (схеми і таблиці): підручник / уклад.: А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. В. Шеховцов [та ін.] / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2015. 342 с.

Екологічне право України : навч. посібник / за ред. І. І. Каракаша, Т. Є. Харитонової, А. І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

Природоресурсове право України : навч. посібник / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.

Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид. Київ : Юрид. думка, 2008. 720 с.

Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с

Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 р. № 459. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF>

Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 р. № 459: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 321. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 590.

Про затвердження Порядку проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 р. № 594. *Офіційний вісник України*. 2011. № 44. Ст. 1783.

Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 р. № 615. *Офіційний вісник України*. 2011. № 45. Ст. 1832.

Про затвердження Порядку погодження і видачі дозволів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 301. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 573.

Частина 2. Правове регулювання виникнення та реалізації права природокористування на підставі договорів

Питання для обговорення

1. Правова природа та функції договорів у сфері природокористування.

2. Зміст, форма, суб'єкти, порядок укладення, зміни та припинення договорів у сфері природокористування.

3. Правове регулювання окремих видів договорів у сфері використання природних ресурсів.

3.1. Договори у відносинах використання земель.

3.2. Договори у відносинах використання об'єктів тваринного світу.

3.3. Договори оренди водних об'єктів (оренди водоєм для сільськогосподарських, оздоровчих потреб та потреб рибальства).

3.4. Договори довгострокового тимчасового користування лісами.

3.5. Правове регулювання угод про розподіл продукції в сфері надрокористування, концесії природних ресурсів.

4. Особливості забезпечення виконання договорів у сфері природокористування.

Завдання

1. Рішенням сільської ради ДП «Бориспільській лісгосп» надано в постійне користування земельні ділянки для ведення лісового господарства. Між ДП «Бориспільський лісгосп» та ТОВ «Мисливець» було укладено договір про співробітництво в галузі мисливського та лісового господарства. Через рік між цими суб'єктами було укладено договір про використання тих самих земельних лісових ділянок для створення вольерного господарства ТОВ «Мисливець».

Сільська рада звернулася до господарського суду Київської області з позовом до ДП «Бориспільський лісгосп» про припинення права користування земельною лісовою ділянкою у зв'язку з нецільовим використанням земельної ділянки відповідачем.

Вирішіть справу. Чи правомірне було укладання таких договорів між ДП «Бориспільське» та ТОВ «Мисливець»? Надайте правову характеристику договорів у сфері ведення лісового та мисливського господарства. Визначте форму, об'єкти та зміст таких договорів.

2. Під час проведення перевірки територіальними підрозділами Держекоінспекції встановлено факт скидання стічних вод у ґрунт ТОВ «Закарпатська сироварня», внаслідок чого відбувається його забруднення. Враховуючи виявлені порушення, органами Держекоінспекції вирішено звернутися до суду щодо застосування заходів реагування, шляхом припинення діяльності ТОВ «Закарпатська сироварня», оскільки це підприємство не має укладеного договору із спеціалізованою організацією про передачу рідких відходів для їх подальшої утилізації.

Визначте коло суспільних відносин, що склалися. Вирішіть справу та обґрунтуйте свою відповідь з посиланням на чинне законодавство. Чи є правомірними дії органів державного контролю?

3. Іванівська сільська рада звернулася з позовом до господарського суду м. Полтави щодо розірвання договору оренди земельної ділянки з ТОВ «Свиноферма» внаслідок забруднення довкілля.

Так, підприємство здійснювало свою діяльність з перевищенням дозволеної кількості свиней у декілька разів; функціонувало без запроектованих очисних споруд, що призвело до того, що землі Іванівської сільської ради було забруднено гноївкою чим завдано істотну шкоду.

Факт негативного впливу діяльності відповідача на навколишнє природне середовище, забруднення земель та водних ресурсів підтверджено також результатами досліджень проб води та ґрунтів. Представник ТОВ «Свиноферма» зазначив, що договір не містить таких підстав для розірвання, як забруднення довкілля, та посилався, що всі істотні умови договору ним були дотримані.

Визначте коло відносин, що склалися. Назвіть особливості припинення договорів у сфері природокористування. Вирішіть справу.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право: підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за заг. Ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

Екологічне право в запитаннях та відповідях: навч.посібник / А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, В.Л. Бредіхіна та ін. ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2017. 208 с.

Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики : монографія. Івано- Франківськ : Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

Гетьман А.П. Еколого-правові договори: законодавча ретроспектива і сучасність. В кн.: Гетьман А.П. Доктрина екологічного права та законодавства України: монографія /А.П.Гетьман. Харків: ТОВ «Оберіг», 2019. С. 116 – 147.

Комарницький В. М. Право спеціального природо-користування: монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 424 с.

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч.посібник Київ: Алерта, 2012. 216 с.

Рудень О. В. Правове регулювання екологічних договірних відносин в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 18 с.

Соколова А. К. Договори на користування природними ресурсами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1993. 18 с.

Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

Водний кодекс України від 06.06.1995 р., № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.

Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. № 3404). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.

Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., № 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., № 1264. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999р. № 591-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.

Про тваринний світ: Закон України від 13.12. 2001 № 2894. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. Ст. 47.

Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 18. Ст. 132.

Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. № 3677-VI // *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 17. Ст. 155.

Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06. 1992 р. № 2456-XII // *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.

Про затвердження Типового договору оренди водних об'єктів: Постанова Каб. Міністрів України від 29.05.2013 р. № 420. *Офіційний вісник України*. 2013. № 47. Ст. 1692

Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161. *Офіційний вісник України*. 1998. № 42. Ст. 1538

Про затвердження Порядку укладання охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 р. № 1768

Про затвердження Типового договору (контракту) на реалізацію інвестиційного проекту на території пріоритетного розвитку в спеціальній (вільній) економічній зоні: постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 1999 р. № 1199.

Теми рефератів

1. Поняття та особливості дозвільної системи у сфері природокористування в Україні.

2. Порядок отримання та підстави анулювання дозволу на спеціальне водокористування.

3. Особливості дозвільної системи у сфері надкористування.

4. Дозволи на здійснення полювання в Україні: практичний аспект

5. Загальна характеристика спеціальних дозволів на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування.

6. Місце правового регулювання договірних природоресурсних відносин у системі екологічного права.

7. Проблеми та перспективи розвитку правового регулювання договірних природоресурсних відносин.

8. Особливості правового регулювання оренди природних ресурсів.

9. Правове регулювання договорів концесії природних ресурсів.

10. Правове регулювання договорів на встановлення сервітутів природних ресурсів.

**Тема 4. Особливості правового регулювання
використання природних ресурсів з урахуванням правових
титулів: права власності та права користування**

Питання для обговорення

1. Правові титули щодо використання природних ресурсів:
2. Поняття та особливості права власності на природні ресурси в Україні.
3. Форми права власності на природні ресурси: загальні положення.
4. Особливості правового регулювання використання природних ресурсів, що перебувають у державній власності.
5. Особливості правового регулювання використання природних ресурсів, що перебувають у комунальній власності.
6. Особливості правового регулювання використання природних ресурсів на праві приватної власності.
7. Основні права та обов'язки власників та користувачів природних ресурсів: загальна характеристика та порівняльний аналіз.
8. Захист і гарантії прав власників природних ресурсів. Форми та способи захисту.

Завдання

1. Фізична особа С. виявив запаси бурого вугілля на власній присадибній земельній ділянці та почав його видобувати. Представники Державної екологічної інспекції склали протокол про адміністративне правопорушення за самовільне користування надрами. С. звернувся з позовом до суду, оскільки вважає, що він, як власник земельної ділянки, має право власності й на надра, а тому дії Держекоінспекції незаконні.

Чи правомірні дії Держекоінспекції? Які особливості права власності на надра в Україні? Яке рішення має прийняти суд?

2. Громадянин К. звернувся до Савинської селищної ради Балаклійського району Харківської області з проханням передати йому у власність ліс площею 3 гектари, що розташований поряд з його будівлею. Своє прохання він мотивував тим, що на протязі багатьох років він і члени його родини займалися штучним насадженням саджанців на цій земельній ділянці, завдяки чому ліс значно збільшився у розмірах. Селищна рада відмовила йому з посиланням на те, що відповідно до чинного законодавства така лісова ділянка може бути надана у власність тільки у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств.

Чи законне рішення Савинської селищної ради? Які особливості виникнення права приватної власності на ліси в Україні?

3. Подружжя Т., які є власниками притулку для безпритульних собак, знайшли у лісі оленя із серйозно пошкодженими кінцівками. Вони забрали його до притулку і лікували більше одного року. Після чого залишили оленя у себе та забезпечили усі необхідні умови для його утримання. Про це дізналася зооохоронна організація «Дика природа», представники якої звернулися до Держекоінспекції. Державний інспектор Держекоінспекції провів вилучення оленя. Подружжя Т. звернулися до суду з вимогою про повернення тварини, оскільки вважають, що вони врятували її від смерті, а тому є її власниками.

Чи підлягає вимога подружжя Т. задоволенню? Чи законними були дії державного інспектора? Які особливості права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні?

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.]; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

Екологічне право в запитаннях та відповідях: навч. посібник / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. Л. Бредіхіна та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2017. 208 с.

Екологічне право. Загальна частина (схеми і таблиці): підручник / уклад.: А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. В. Шеховцов [та ін.] / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2015. 342 с.

Екологічне право України : навч. посібник / за ред. І. І. Каракаша, Т. Є. Харитонової, А. І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

Природоресурсове право України : навч. посібник / за ред. І. І. Каракаша та Т. Є. Харитонової. вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.

Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид. Київ : Юрид. думка, 2008. 720 с.

Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 554 с.

Каракаш І.І. Право власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні: монографія. Одеса: Юридична література, 2017. 438 с.

Троцька М.В. Право комунальної власності на об'єкти тваринного світу. Порівняльно-аналітичне право. 2015. С. 163–165.

Шеховцов В. В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні / за наук. ред. А. П. Гетьмана: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 210 с.

Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. (з наступ. змін. і доповн.) № 2768-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.

Водний кодекс України від 06.06.1995 р. (з наступ. змін. та доповн.) № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 214.

Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. (з наступ. змін. та доповн.) № 132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.

Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (з наступ. змін. та доповн.) у н/редакції від 08.02.2006 р. № 3404-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.

Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591- XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894/III. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. Ст. 47.

Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: наказ Мінприроди України від 30.09.2010 № 429.

Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>

Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища: роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. за № 02-5/744. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_744800-01

Теми рефератів

1. Особливості права власності Українського народу на природні ресурси.
2. Об'єкти, що належать до виключної державної власності в Україні.
3. Підстави виникнення та припинення права державної власності на природні ресурси та комплекси.
4. Право власності територіальних громад на природні ресурси та комплекси.
5. Об'єкти права приватної власності на природні ресурси та комплекси
6. Особливості права приватної власності іноземних осіб на природні ресурси та комплекси в Україні.
7. Відповідальність за порушення права власності на природні ресурси.

**Тема 5. Міжнародно-правові засади забезпечення
раціонального використання та збереження природних
ресурсів**
(колоквіум)

Питання для обговорення

1. Основні принципи міжнародно-правового співробітництва України у сфері використання, збереження природних ресурсів та охорони довкілля.

2. Суб'єкти міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища та збереження природних ресурсів.

3. Концепція сталого розвитку та екологічно збалансованого природокористування у міжнародному законодавстві.

4. Особливості правового регулювання міжнародно-правової охорони та збереження природних ресурсів.

5. Стокгольмська конференція ООН із проблем середовища, що оточує людину, 1972 р.

6. Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку 1992 р. у Ріо-де-Жанейро.

7. Саміт ООН зі сталого розвитку (2015 р.): значення, основні цілі та завдання.

8. Міжнародно-правові засади використання та охорони ресурсів Світового океану.

9. Правове забезпечення охорони та збереження біологічного різноманіття. Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття (1992 р.): основні положення.

10. Міжнародно-правові засади збереження кліматичної системи та її ресурсів. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992 р.). Паризька кліматична угода (2015 р.).

11. Політика ЄС у сфері раціонального використання та збереження природних ресурсів.

12. Водна рамкова Директива ЄС (2000 р.): основні засади управління водними ресурсами.

13.Зобов'язання України у сфері забезпечення екологічно збалансованого природокористування за Угодою про асоціацію з ЄС.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право: підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

Кравченко С., Андрусевич А., Бонайн Дж. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища: підручник / за заг. Ред. С. М. Кравченко. Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 336 с.

Микієвич М. М., Андрусевич Н. І., Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища: навч. посібник Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, Благодійний фонд «Екоправо-Львів». 2004. 258 с.

Акментина О.Г., Андрущенко І. М. та ін. Правове регулювання відносин у сфері довкілля в Європейському Союзі та в Україні: монографія / за заг. ред. к.е.н. В. Г. Дідика. Київ: Держ. департамент з питань адаптації зак-ва, 2007. 579 с.

Задорожній О. В., Медведєва М. О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник / Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т міжнар. Відносин. Київ: Вид. дім «Проміні», 2010. 509 с.

Спектор О.М. Міжнародно-правове регулювання сфери природоресурсних відносин: автореф. дис. ... д.ю.н. Спеціальність 12.00.11 міжнародне право. Київ: Ін-т зак-ва *Відомості Верховної Ради України*. 2019. 40 с.

Спектор О. М. Режими міжнародно-правової відповідальності за порушення в сфері природно-ресурсних відносин. *Правові системи. Науково-практичний електронний журнал*. 2018. №№1/2. С. 334 – 349.

Салміна Я. Природні ресурси як об'єкти екологічних правовідносин, що складаються в процесі використання континентального шельфу. *Віче*. 2013. № 6. С. 24–27.

Чорноус О. В. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 20 с.

Стокгольмська Декларація (щодо питань навколишнього середовища) від 16.06.1972. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_454

Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_455

Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_057

Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден від 02.11.1973. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896_009.

Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 21.04.1992. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_065

Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17.03.1992. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_273

Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенцію про охорону ріки Дунай) від 01.06.1994. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_800

Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, від 03.03.1973. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_129

Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин від 23.06.1979. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_136

Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів від 02.02.1971. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_031

Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р. *Офіц. вісн. України*. 2007. № 22. Ст. 932.

Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089

Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_032

Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат від 22.05.2003. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_164

Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 13.11.1979. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_223

Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_044

Київський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801

Паризька Угода від 12.12.2015 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 2016. № 35. Ст. 595.

Віденська конвенція про охорону озонового шару від 22.03.1985. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_088

Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору від 13.12.1963. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_a31

Концепція збереження біологічного різноманіття України: затв. постановою Каб. Міністрів України від 12 трав. 1997 р. № 439 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/439-97-%D0%BF>

Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття: Софія, 23–25 жовт. 1995 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_711

Європейська ландшафтна конвенція: від 20.10.2000 р. № ETS № 176 // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_154

Темати рефератів

1. Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку 1992 р.

2. Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля 1998 р.

3. Загальна характеристика Паризької кліматичної угоди 2015 р.

4. Бернська конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі 1979 р.

5. Значення Конвенції ООН з морського права 1982 р. для охорони та збереження Світового океану та його ресурсів.

Тема 6. Організаційно-правове забезпечення раціонального природокористування

Питання для обговорення

1. Поняття та основні принципи права природокористування.

2. Особливості реалізації принципу раціонального використання природних ресурсів в екологічному законодавстві України.

3. Загальна характеристика та класифікація заходів щодо забезпечення раціонального природокористування та збереження природних ресурсів.

4. Права і обов'язки природокористувачів, обмеження їх прав в контексті забезпечення раціонального та невиснажливого природокористування.

5. Еколого-правові вимоги до ведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів.

6. Функції управління у сфері забезпечення екологічно збалансованого природокористування: облік, моніторинг природних ресурсів, нормування та лімітування використання природних ресурсів; контроль (нагляд) у сфері природокористування.

Завдання

1. Громадянин М. влітку поливав свій город водою, яку видобував з криниці за допомогою електропомпи на земельній ділянці, що належить йому на праві приватної власності. Під час контролю державний екологічний інспектор застав гр. М за цим заняттям. За самовільне користування надрами державний екологічний інспектор склав протокол про порушення ст. 47 Кодексу України про адміністративні правопорушення і виніс постанову про притягнення гр. М. до адміністративної відповідальності за порушення права державної власності на надра. Гр-н М. оскаржив постанову державного екологічного інспектора до суду. У суді він відстоював позицію, що оскільки земельна ділянка належить йому на праві приватної власності, то в силу ст. 90 Земельного кодексу України, він має право використовувати у встановленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові насадження, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі.

Яке рішення має прийняти суд? Який вид права природокористування здійснював гр-н М. відповідно до умов задачі? До якого виду юридичної відповідальності має бути притягнутий гр-н М.? Яка відповідальність передбачена законодавством України за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення?

Приклади судової практики

Постанова Вищого господарського суду України від 12 квітня 2017 року, справа № 913/592/16.

Посадовими особами Державної екологічної інспекції (далі – ДЕІ) у Луганській області проведено перевірку дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів щодо поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами ТОВ “Кларіант Україна”, за результатами якої встановлено факт здійснення самовільного користування

надрами (підземна вода), без спеціального дозволу, що є порушенням ст. 16, 19, 21, 23 Закону України “Про надра”.

Згідно наданої довідки підприємства в період з 14.01.2014 по 09.10.2015, видобуто всього із свердловин 421784 куб.м. підземної води без спеціального дозволу на користування надрами. Розмір шкоди, заподіяної державі ТОВ “Кларіант Україна” становить 1 578 948, 40 грн.

Однак, суд встановив, що ТОВ “Кларіант Україна” здійснило всі необхідні дії для отримання спеціального дозволу на видобування надр, заздалегідь здійснювало дії, спрямовані на отримання нового дозволу на видобування надр, Луганська обласна рада як єдиний орган, який мав право погодити відповідачу отримання нового дозволу, припинила свою діяльність через початок проведення антитерористичної операції, а тому колегія суддів погодилася з висновком апеляційного господарського суду щодо відсутності в діях відповідача вини та протиправної поведінки як обов’язкових елементів складу цивільного правопорушення.

Теми рефератів

1. Історія формування права природокористування як інституту сучасного екологічного права України.

2. Принцип раціонального природокористування: основні складові та форми реалізації.

3. Правові засади моніторингу природних ресурсів.

4. Правове забезпечення обліку природних ресурсів.

5. Концесійні договори та їх роль у відносинах природокористування.

6. Угоди про розподіл продукції як специфічна форма концесійного природокористування.

7. Форми охорони та гарантії здійснення прав природокористувачів.

8. Правові засади обмеження прав природокористувачів.

9. Співвідношення права оренди природних ресурсів, суперфіцію та емфітевзису.

Список літератури й основних нормативних актів

Балюк Г. І. Екологічне право України. Конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частина): навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 192 с.

Біловус Р.В. Правові аспекти визначення права загального користування. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (4). С. 130–135.

Гетьман А. П. Верховенство права в інституті управління природокористуванням та охороною довкілля. *Екологічне право України*. 2017. № 1/2. С. 2–8.

Гетьман А.П., Шульга М.В., Анісімова Г.В., Соколова А.К. Екологічне право України в запитаннях та відповідях: навч.посібник Харків: ТОВ «Одиссей», 2008 480 с.

Гетьман А. П. Процессуальные вопросы в природоресурсовом праве: учеб. пособие. Киев: УМК ВО, 1989. 52 с.

Глотова О. В. Особливості права загального природокористування та його правові гарантії. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Одеса: ОНЮА, 2007. Вип. 30. С. 138–142.

Вітовська І. Юридична термінологія при визначенні поняття права «природокористування». *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 3. С. 160–161.

Дейнега М. А. Проблеми розмежування предметів природоресурсного і природоохоронного права. *Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку* : матеріали «круглого столу», Київ, 27 трав. 2016 р.: [зб. статей і тези наук. доп.] / М.А. Дейнега ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, каф. екол., земел. та аграр. права ; за ред. М.В. Краснової, Т.О. Коваленко. Київ: Кондратьєв А.В., 2016. С. 311–313.

Дейнега М. Природокористування як правова категорія: проблеми визначення і співвідношення із суміжними поняттями. *Підприємництво, господарство і право: науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2018. № 7. С. 103–107.

Дейнега М. Теоретико-правові засади раціонального використання природних ресурсів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1(22). С. 85–88.

Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики : монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

Екологічне право : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2013. 432 с.

Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

Екологічне право України : навч. посібник / за ред. проф. І. І. Каракаша, д.ю.н. Т. Є. Харитонової, к.ю.н. А. І. Черемної; вид. 1-е. Одеса: Гельветика, 2018. 408 с.

Нестерова Н. І. Раціональне природокористування як принцип екологічного права: до визначення поняття. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 32. С. 300–310.

Природоресурсове право України: навч. посібник / за ред. І.І. Каракаша. Київ: Істина, 2005. 376 с.

Природоресурсове право України : навч. посібник / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. – вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.

Пейчев К. Спори у сфері природокористування як інститут екологічного права. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2017. № 21. С. 120–122.

Сафронов Т. А. Екологічні основи природокористування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: «Новий світ-2000», 2003. 248 с.

Мунтян, В. Л. Правові проблеми раціонального природокористування: монографія. Київ: Вид-во Київ. Ун-ту, 1973. 184 с.

Соколова А. К. Договори на користування природними ресурсами: автореф. дис...канд. юрид. наук. Харків, 1993. 18 с.

Комарницький В. М. Поняття права спеціального природокористування. *Вісник Луганського державного*

університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2009. № 1. С. 131–144.

Теоретико-методологічні засади права спеціального природокористування : монографія. Луганськ : ЛДУВС, 2009. 184 с.

Комарницький В. М. Організаційно-правові питання спеціального природокористування. Луганськ: ЛДУВС, 2010.

Комарницький В. М. Право спеціального природокористування: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 424 с.

Костяшкін І. О. Проблеми правового забезпечення права загального землекористування громадян. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2003. № 51. С. 134-136.

Кирсева І. В. Правове регулювання добровільної відмови від спеціального природокористування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С. 110-113.

Тагієв С. Р. Правове забезпечення реалізації громадянами екологічних обов'язків при здійсненні загального природокористування. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 5. С. 91-93.

Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування / За ред. проф. А. П. Гетьмана: монографія. Харків: Видавництво «ФІНН», 2010. 176 с.

Черкашина М. К. Право на спеціальне природокористування. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 14 : Екологічне право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. Голови) та ін. Харків, 2018. С. 618.

Щербина О.М. Історія становлення та розвитку права природокористування в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 7. С. 105-113.

Юрескул В. О. Щодо підстав зміни права загального природокористування. *Правова держава*. 2015. Вип. 20, С. 141-145.

Науково-практичний коментар Водного кодексу України / за заг. ред. Н. Р. Кобецької. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 360 с.

Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону атмосферного повітря» / за ред. Г.І. Балюк. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ. Юрінком Інтер, 2011. 328 с.

Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.2006 / за заг. ред. О. М. Шуміла. Харків: Фактор, 2006. 592 с.

Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / авт. кол.: Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Т. Г. Ковальчук та ін. ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 367 с.

Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР від 16 липня 1990 р. № 55-ХІІ URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/55-12>. Назва з екрана.

Загальна Декларація прав людини: Прийнята і проголошена в резолюції 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Назва з екрана.

Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р.: Закон України від 21 грудня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р.: Закон України від 28 лютого 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>

Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-%D1%80>

Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992р. В редакції Закону від 21 червня 2001 р. № 2556-III. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст.575.

Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. Ст. 47.

Закон України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 р. № 591-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 18. Ст.7751.

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. № 2456-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.

Закон України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. – № 3055-II I. *Офіційний вісник України*. 2002. № 10. Ст. 462.

Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16 травня 1995 р. № 162/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. № 21. Ст.152.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення: постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 року № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF>

Про затвердження положення про Зелену книгу України: постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1286. *Офіційний вісник України*. 2002. № 36. Ст.1692.

Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст.189.

Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1478-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 18. Ст. 132.

Лісовий кодекс України від 8 лютого 2006 р. № 3404-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст.170.

Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.

Про оренду землі: Закон України від 2 жовтня 2003 р. № 1211-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. 10. Ст. 102.

Положення про Державну екологічну інспекцію України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 454/2011.
URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/454/2011>.

Тема 7. Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії як засіб збереження природних ресурсів

Питання для обговорення

1. Поняття альтернативних джерел енергії як об'єкта правовідносин.
2. Правовий режим використання альтернативних джерел енергії. Законодавство про альтернативні джерела енергії України та інших країн.
3. Загальне і спеціальне використання альтернативних джерел енергії, проблеми розмежування. Надання природних ресурсів у спеціальне природокористування для цілей альтернативної енергетики.
4. Державне управління використанням альтернативних джерел енергії.
5. Стандартизація використання альтернативних джерел енергії.
6. Правове регулювання енергозбереження.

Завдання

1. Приватний підприємець П. вирішив зайнятися діяльністю з виробництва і продажу вітрової електроенергії. Він звернувся за юридичною консультацією з таких питань: чи потрібно йому отримувати ліцензію або дозвіл на такий вид діяльності? Використання вітру буде загальним чи спеціальним видом використання природних ресурсів?

Надайте кваліфіковану відповідь на поставлені питання.

2. ТОВ «Промінь» вирішило побудувати гідроелектро-станцію для виробництва і постачання електроенергії. Керівництво ТОВ звернулось за юридичною консультацією з проханням роз'яснити, які документи та дозволи потрібні для будівництва та експлуатації ГЕС за законодавством України?

Надайте кваліфіковану відповідь на поставлене питання.

3. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України склало припис про усунення ТОВ «Зірка» порушень енергетичних стандартів України. У зв'язку з цим, керівництво ТОВ звернулось за юридичною консультацією з проханням роз'яснити: чи є енергетичні стандарти України нормативними документами, обов'язковими до виконання? Чи має право Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України видавати обов'язкові до виконання приписи суб'єктам господарювання?

Надайте кваліфіковану відповідь на поставлені питання.

Темати рефератів

1. Історико-правові аспекти становлення та розвитку правового регулювання використання альтернативних джерел енергії.

2. Державна політика України в галузі поновлюваної енергетики.

3. Органи екологічного управління в сфері використання альтернативних джерел енергії.

4. Види та характеристика функцій екологічного управління щодо використання альтернативних джерел енергії.

5. Особливості правового регулювання діяльності у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні.

6. Правове забезпечення екологічної безпеки при використанні альтернативних джерел енергії.

7. Торгові сертифікати на електроенергію з відновлювальних джерел, або «зелені» сертифікати.

8. Міжнародне співробітництво та світовий досвід запровадження альтернативної енергетики.

9. Стан та перспективи розвитку альтернативної енергетики в ЄС.

Список літератури й основних нормативних актів

Природоресурсове право України : навч. посібник / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонові. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.

Концептуальні засади правового забезпечення інноваційної політики України: монографія / Д. В. Задихайло, Т. П. Клімова, Я. С. Шевченко та ін.; за ред. Д. В. Задихайла. Харків: Право, 2014. 464 с.

Рибнікова Е. Ю. Поняття нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії за законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 60–63.

Білоцький, С. Правове забезпечення зв'язку енергетичної безпеки та альтернативної енергетики в рамках права Європейського Союзу. *Європейське право*. 2012. № 2/4. С. 115-121.

Білоцький, С. Д. Новітні тенденції в гармонізації енергетичного законодавства Європейського Союзу та його вплив на треті країни щодо розвитку альтернативної енергетики. *Право України*. 2013. № 6. С. 120-135.

Комарницький В. М. Правові питання використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2012. № 3. С. 138-145.

Кишко О. Б. Перспективи розвитку правового регулювання енергосбереження и использования возобновляемых источников. *Енергетическое право*. 2008. № 2 (11). С. 40-42.

Кишко О. Б. Щодо визначення поняття «поновлювані джерела енергії» в природоресурсовому законодавстві України. *Держава і право* : зб. наук. праць. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. Вип. 38. С. 542-545.

Кишко-Єрлі О. Б. Правове регулювання використання відновлюваних джерел енергії: дис. ... канд. юрид. наук . Київ. 2010. 231 с.

Кишко-Єрлі О. Б. Інститут правового регулювання використання відновлюваних джерел енергії природоресурсного права України. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 251-254.

Бодак О. Місце альтернативних джерел енергії в системі об'єктів екологічного права України. *Підприємництво, господарство і право*, 2017. № 7. С. 57-61.

Селиверстов С. С. К вопросу о понятии энергетического права. *Энергетика и право*. М.: Изд-во «Юрист», 2008. С. 266-280.

Семчик В.И Роль и место энергетического права в системе права Украины. *Энергетическое право*, 2008. № 2. С. 5-8.

Ставицька, О. В. Регулятивна роль державного управління в контексті розвитку енергетичної політики України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Одеса. 2005. 20 с.

Шот А.П. Світові тенденції та перспективи розвитку нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. № 6. С. 220-226.

Кузьміна М. М. Проблеми створення об'єктів відновлювальної енергетики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 115-118.

Кузьміна М. М. Систематизація законодавства у сфері відновлювальної енергетики. *Економічна теорія та право*. 2016. № 2. С. 122-132.

Кулик О. Способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії за законодавством України та Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*, 2018. № 4. С. 86-91.

Кузьмін Д. В., Іващенко М. М. Правові засади використання відновлюваних джерел енергії приватними домогосподарствами на території України. *Право і суспільство*, 2019. № 2. С. 67-77.

Малиш Н., Москаленко С. Державна політика розвитку альтернативної енергетики в Україні. *Ефективність*

державного управління. 2018. Вип. 1(54). Ч. 1. С. 88-95.

Попондопуло В. Ф. Энергетическое право и энергетическое законодательство: общая характеристика, тенденции развития. *Энергетика и право*. М. : Изд-во «Юрист», 2008. С. 205–217.

Правове регулювання енергозбереження в Європейському Союзі та в Україні (порівняльно-правове дослідження). Київ : Центр учб. л-ри, 2007. 168 с.

Розробка та вдосконалення енергетичних систем з урахуванням наявного потенціалу альтернативних джерел енергії: колективна монографія / за ред. О. О. Горба, Т. О. Чайки, І. О. Яснолоб. Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2017. 326 с.

Трагнюк О. Я. Правове регулювання співробітництва України та ЄС з енергетичних питань у рамках Східного партнерства. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування. Харків : Право, 2012. Вип. 24. С. 142-153.

Хартмут Вайер. Правовое регулирование возобновляемых источников энергии в Германии. *Энергетика и право* / [под ред. П. Г. Лахно]. Москва : Новая Правовая культура, 2009. Вып. 2. С. 309-322.

Шемшученко Ю. С. Современная система энергетического законодательства Украины и основные направления ее совершенствования. *Энергетическое право*. 2008. № 2. С.2- 4.

Шемшученко Ю. С. Состояние и актуальные проблемы развития энергетического законодательства Украины, перспективы его кодификации / Ю. С. Шемшученко, В. И. Олещенко. *Энергетика и право* / [под ред. П. Г. Лахно]. Москва : Новая Правовая культура, 2009. Вып. 2. С. 25-39.

Шемшученко Ю. С. Энергетическое право России и Украины: сравнительно-правовой аспект / Ю. С. Шемшученко, П. Г. Лахно. *Энергетика и право*. Москва : Изд-во «Юрист», 2008. С. 183-196.

Кологерманская Е. М. Особенности правового регулирования деятельности в сфере использования возобновляемых

источников энергии в Исландии. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. Право. Т. 10. Вып. 1. С. 182-191.

Пономарева Д. В. Влияние практики Суда Европейского Союза на развитие энергетического права ЕС: автореф. дис. ...к.ю.н. Москва, 2017. 32 с.

Haas, R., Panzera, C., Rescha, G., Ragwitz, M., Reese, G., Held, A. (2011). historical review of promotion strategies for electricity from renewable energy sources in EU countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 15, p. 1012. URL:<http://pdfs.semanticscholar.org/ef60/f756f382b417e5493341bdf30e301c16bb6a.pdf>

Mac Dougal D. *European Community Energy Law* / D. Mac Dougal, T. Waelde (eds.) – London: Graham&Trotman, 1994. – 318 p.

Mankabady S. *Energy Law* / S. Mankabady – London: Euromoney Books, 1990. 465 p.

Договор к Энергетической хартии от 17 декабря 1994 г. (Закон України «Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів» від 6 лютого 1998 р. № 89/98-ВР) . *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 26. Ст. 150.

Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 9 травня 1992 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_044

Київський протокол до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11 грудня 1997 р. (Закон України «Про ратифікацію Київського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату» від 4 лютого 2004 р. № 1430-IV). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 19. Ст. 261.

Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства: Закон України від 15.12. 2010. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_044

Концепція Державної цільової економічної програми енергоефективності на 2010-2015 роки, схвалена розпорядженням

Кабінету Міністрів України від 19.11.2008 р. № 1446-р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 89. С. 52. Ст. 2991.

Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 81 Ст. 48.

Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245234085

Про енергетичну ефективність будівель: Закон України від 22.06.2017 р. № 2118-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 33. Ст. 359.

Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів: Закон України від 9 липня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 1. Ст. 1.

Про будівництво вітрових електростанцій: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.94 р. № 415. *Урядовий кур'єр*. 1994. № 96-97. С. 10.

Деякі питання подальшого розвитку вітроенергетики: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2009 р. № 705. *Офіційний вісник України*. 2009. № 51. Ст. 1750.

Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.08.2019 р., № 1817. *Урядовий кур'єр* від 14.09. 2019. № 176.

Про енергозбереження: Закон України від 23.07.1994 р. № 74/94-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/74/94-вр>.

Про ринок електричної енергії: Закон України від 29.12.2019 р. № 2019-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#n1784>

Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003. № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 155.

Про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України : Положення затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 676 / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245234085

Порядок формування та ведення реєстру об'єктів електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – лише малих гідроелектростанцій), затверджений постановою Національної комісії регулювання електроенергетики від 25.03. 2010 р. № 299.

Зелена книга Європейської Комісії «Про відновлювані джерела енергії» від 20 листопада 1996 р. URL: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l27018.htm>

ДСТУ 3896-2007 «Вітроенергетика. Вітроенергетичні установки та вітроелектричні станції. Терміни та визначення понять».

ДСТУ 2275-93 Енергоощадність. Нетрадиційні та поновлювані джерела енергії. Терміни та визначення. Київ : Офіційне видання Держстандарту України, 1994. 52 с.

ДСТУ 3569-97 Енергозбереження. Нетрадиційні та поновлювані джерела енергії. Основні положення. Київ : Офіційне видання Держстандарту України, 1999. 7 с.

Меморандум між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі від 1 грудня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 13. Ст. 945.

Директива 2001/77/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2001 р. «Про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлювальних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії». *Official Journal L283*. 27.10.2001. P. 33.

Тема 8. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері природокористування

Питання для обговорення

1. Поняття та функції юридичної відповідальності за порушення природоресурсного законодавства.

2. Поняття природоресурсного правопорушення, його ознаки та склад.

3. Види правопорушень у галузі природокористування, їх класифікація в залежності від предмету і об'єкту посягання, у відповідності до інститутів і галузей природоресурсного законодавства, за ступенем екологічної небезпеки і заходів державно-правового примусу.

4. Види юридичної відповідальності за правопорушення у галузі природокористування: кримінальна, адміністративна, цивільна – правова (майнова), дисциплінарна.

5. Кримінальна відповідальність за порушення в галузі природокористування та види кримінальних покарань, що застосовуються.

6. Адміністративна відповідальність і види адміністративно-правових стягнень за правопорушення природоресурсного законодавства.

7. Дисциплінарна відповідальність за порушення природоресурсного законодавства.

8. Матеріальна еколого-правова відповідальність. Принципи відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю людини, навколишньому середовищу.

Завдання

1. Під час перевірки додержання законодавства про мисливство та полювання державний екологічний інспектор спільно з громадським інспектором з охорони довкілля затримали на території земель фермерського господарства його господаря, який прогулювався в межах цих угідь з мисливською собакою, зброєю та капканами, без документа, який посвідчував права мисливця. На підставі цього інспектори склали протокол про адміністративне порушення правил

полювання, наклали на фермера адміністративний штраф у розмірі 300 грн та подали позов до суду про стягнення збитків, заподіяних правопорушенням. У суді фермер пояснив, що під час його затримання він перебував у межах належних йому сільськогосподарських угідь. Наявність мисливської зброї у нього зумовлена умовами безпеки у зв'язку з поширеністю на цій території останнім часом диких кабанів; капкани він пристосовує для добування кротів. Посвідчення мисливця він не має, оскільки не займається промисловим добуванням мисливських тварин. Про те, що належні йому на праві власності угіддя належать до категорії мисливських, він не знав. У документах, які посвідчують його право приватної власності на сільськогосподарські угіддя, це не зазначено.

Окреслити коло суспільних відносин. Зазначте, які правопорушення було вчинено та вид юридичної відповідальності винної особи. Вкажіть повноваження державного екологічного інспектора. Чи підлягає позов задоволенню? Вирішити справу.

Теми рефератів

1. Юридична відповідальність у природоресурсних правовідносинах: сутність та зміст.
2. Проблеми реалізації позитивної юридичної відповідальності у природоресурсних правовідносинах.
3. Особливості юридичної відповідальності за порушення природоресурсного законодавства.
4. Способи і методи обчислення та стягнення шкоди, заподіяної порушенням природоресурсного законодавства.
5. Особливості міжнародно-правової відповідальності за правопорушення в сфері природоресурсних відносин.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

Екологічне право. Особлива частина (схеми і таблиці): підручник / А.П. Гетьман, А.К. Соколова, О.В. Донець та ін.; за

ред. А. П. Гетьмана. Харків, 2015. 496 с.

Екологічне право в запитаннях та відповідях: навч. посібник / А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2017. 208 с.

Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А.К. Соколова, Г.В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

Німко О. Б., Бондарчук Н. В., Ляшенко Р. Д. та ін. Юридична відповідальність за порушення природоресурсного законодавства України. Монографія. Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроекологічний університет», 2016. 208 с.

Городецька І. А. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу в Україні: поняття та особливості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1, 2018. С. 153-157.

Петрова І. Г. Адміністративна відповідальність юридичних осіб у сфері охорони та використання природних ресурсів: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2014. 20 с.

Книш В. І. Особливості адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. *Право і безпека*. 2011. № 1. С. 68-71.

Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля України: Проблеми теорії, застосування та розвитку кримінального законодавства. Київ: Верховна Рада України, Інститут законодавства, 2002. 634 с.

Турлова Ю. А. Поняття «Екологічні злочини»: до проблеми визначення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Юридичні науки. Херсон. 2015. Вип. 6, т. 3. С. 69-72.

Турлова Ю. А. Кримінально-правова охорона довкілля у законодавстві країн Європейського Союзу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică (Національний юридический журнал: теория и практика)*. 2016. № 1/2 (17). С. 92–95.

Турлова Ю. А. Система екологічних злочинів. *Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2016. Вип. 36, т. 2. С. 103–109.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10..>

Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.

Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-XII URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.

Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. № 275. *Офіційний вісник України*. 2017. № 36. Ст. 1131.

Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 р. № 389. *Офіційний вісник України*. 2009. № 63. Ст. 2242.

Правила здійснення любительського та спортивного рибальства: затв. Наказом Держрибгоспу 15.02.1999 р. *Офіційний вісник України*. 1999. № 19. С. 372.

Порядок здійснення любительського і спортивного рибальства, затв. Постановою Кабінетом Міністрів України від 18.07.1998 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 29. Ст. 1099.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 р. № 1209. *Офіційний вісник України*. 2011. № 92. С. 35.

Положення про порядок поводження із зброєю, видачі ліцензій на добування мисливських тварин та проведення полювань, затв. Міністерством аграрної політики та продовольства України 17.10.2011 р. № 549. *Офіційний вісник України*. 2011. № 82. С. 22.

Про затвердження Такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України), затв. Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства екології та природних ресурсів України 19.06.2017 р. № 301/222. *Офіційний вісник України*. 2017. № 58. С. 185.

Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами: затв. Наказом Мінприри України від 29.08.2011 р. № 303. *Офіційний вісник України*. 2011. № 73. Ст. 2766.

Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 р. № 615. *Офіційний вісник України*. 2011. № 45. Ст. 1832.

Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 року за № 449. *Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища*. 1997. Т. 2. С. 292–294.

Порядок спеціального використання лісових ресурсів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року за № 761. *Офіційний вісник України*. 2007. № 39. Ст. 1550.

Про затвердження такс для обчислення шкоди, заподіяної лісу: затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 23 лип. 2008 р. № 665. *Офіційний вісник України*. 2008. № 56. Ст. 1868.

Тема 9. Правове регулювання вирішення спорів у сфері використання природних ресурсів

Питання для обговорення

1. Особливості та порядок вирішення спорів у сфері природокористування. Об'єктно-суб'єктний склад.

2. Види та механізм вирішення спорів у сфері використання природних ресурсів.

2.1. Договірний порядок вирішення спорів у сфері використання природних ресурсів.

2.2. Особливості адміністративного порядку вирішення спорів у сфері використання природних ресурсів.

2.3. Судовий порядок вирішення спорів у сфері природокористування: переваги та недоліки.

3. Специфіка вирішення спорів у сфері використання окремих природних ресурсів.

3.1. Вирішення земельних спорів в Україні: питання теорії та практики.

3.2. Особливості розгляду спорів у сфері охорони та використання вод.

3.3. Особливості розгляду спорів у сфері охорони та використання рослинного світу.

3.4. Особливості розгляду спорів у сфері охорони та використання тваринного світу.

4. Міжнародні екологічні спори та практика їх вирішення.

Завдання

1. Громадянин Г. звернувся до суду з позовом до Васильківської сільської ради рішенням якої залишено землі водного фонду ставка у загальному користуванні громади для здійснення любительської риболовлі, а також заборонено громадянину Г. здійснювати вилов на цьому водному об'єкті, у зв'язку з розірванням договору оренди. Позивач вважав це рішення незаконним, оскільки, залишаючи згадану водойму у

загальному користуванні громади для здійснення любительської риболовлі, відповідач підтвердив право кожного жителя громади на вилов риби в указаному ставку з додержанням правил любительської риболовлі. Проте одночасно прийняв рішення про заборону йому, як одному із жителів цього села, вилову рибу на цьому ставку.

Громадянин Г. просив визнати незаконним та скасувати рішення сільської ради. Рішенням районного суду в задоволенні позову було відмовлено. Ухвалою Апеляційного суду скаргу задоволено частково. Громадянину Г. було роз'яснено його право звернутися до суду в порядку адміністративного судочинства. Закриваючи провадження у справі, суд апеляційної інстанції керувався тим, що зазначена справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, тому провадження у справі має бути закрито.

Громадянин Г. звернувся з касаційною скаргою, у якій, посилаючись на порушення судом норм процесуального права, просив скасувати ухвалу суду апеляційної інстанції та передати справу для продовження розгляду до апеляційного суду.

Вирішіть справу. Яке рішення має прийняти суд касаційної інстанції? Обґрунтуйте свою точку зору посилаючись на чинне законодавство. В порядку якого судочинства має розглядатись така справа?

2. За результатами розгляду звернення Державної фіскальної служби наказом Державної служби геології та надр України було анульовано спеціальний дозвіл на користування надрами наданий ВАТ «Кіровоградський кар'єр» на видобування гранітів з підстав несплати підприємством протягом 6 місяців плати за користування надрами.

ВАТ «Кіровоградський кар'єр» звернулося до окружного адміністративного суду з позовом до Державної служби геології та надр України про визнання протиправним та скасування наказу про анулювання спеціального дозволу. Суд дійшов висновку, що припинення такого права має вирішуватись виключно у судовому порядку та задовільнив позовні вимоги позивача.

Вирішіть справу. Чи є підстави для оскарження рішення суду першої інстанції?

3. Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» звернулася до Господарського суду м. Києва з позовом до ТОВ «Аквадельф» з вимогою припинити господарську діяльність дельфінарію в частині експлуатації дельфінів афалін та морських котиків до моменту забезпечення належних умов утримання, що вимагаються чинним законодавством та припинення незаконної діяльності, зокрема, внаслідок відсутності відповідних дозвільних документів.

Господарським судом м. Києва у задоволенні позову відмовлено повністю, оскільки міжнародна благодійна організація не мала права звернутися до суду з позовною вимогою щодо усунення порушень екологічного законодавства відповідачем.

Визначте коло правовідносин, що склалися. В порядку якого судочинства має вирішуватись цей спір? Вирішіть справу.

Теми рефератів

1. Вирішення спорів у сфері природокористування як правовий інститут.
2. Особливості вирішення спорів у позасудовому порядку.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері природокористування.
4. Специфіка вирішення спорів у сфері надрокористування.
5. Вирішення спорів щодо використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

Екологічне право в запитаннях та відповідях : навч.посібник / А. П. Гетьман, Г.В. Анісімова, В.Л. Бредіхіна та ін. ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2017. 208 с.

Арсенюк А. О. Процесуально-процедурний порядок судового розгляду земельних спорів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук . Київ, 2016. 223 с.

Бурцев О. В. Правові засади вирішення спорів щодо меж земельних ділянок : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 197 с.

Єрмолаєва Т. В. Проблеми доступу до правосуддя при захисті екологічних прав. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 92-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_137_10.

Лейба Л.В. Земельні спори та порядок їх вирішення: монографія / за ред. проф. Шульги М.В.. Харків: Право, 2007. 160 с.

Пейчев К. П. Спори у сфері природокористування як інститут екологічного права. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2016. Вип. 21. С. 120-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKkIPR_2016_21_32.

Яремак З. В. «Екологічний конфлікт» та «екологічний спір»: співвідношення понять. *Теоретичні та практичні аспекти реалізації екологічного, земельного, аграрного права в умовах стало- го розвитку України*: матер. засідання «круглого столу» (м. Харків, 2 грудня 2016 р). Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2016. С. 248 – 252.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., № 1264. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища: роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. за № 02-5/744. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_744800-01

Про результати вивчення та узагальнення судової практики вирішення господарськими судами спорів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища: Вищий господарський суд України. 01.01.2009 р. (Узагальнення судової практики) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SD090592>

Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 01.04. 1994 р., в ред. Рекомендацій Президії Вищого господарського суду від 29.12.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_215800-94

Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: Постанова пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04>

Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин: Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 17.05.2011 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-11>

Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ: Лист Верховного Суду України від 01.07. 2013 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00069>

Стратегічні судові справи на захисті екологічних прав та довкілля / Дж. Бонайн, Є. Алексеєва, О. Кравченко (розділ I), О. Кравченко, О. Мелень-Забрамна (розділ II), О. Мелень-Забрамна, (розділ III), С. Шутяк (розділ IV), Є. Алексеєва (розділ V) / за заг. ред. Кравченко О. Львів: ЕПЛ, 2014. 135 с.

Тема 10. Економіко-правовий механізм забезпечення раціонального використання та збереження природних ресурсів (загальні засади)

Питання для обговорення

1. Поняття, складові елементи та функції економіко-правового механізму забезпечення екологічно збалансованого природокористування.

2. Принципи, джерела та порядок фінансування ресурсо- та енергозберігаючих заходів та програм. «Зелені інвестиції».

3. Плата за спеціальне природокористування як інструмент забезпечення екологічно збалансованого використання природних ресурсів: її види та форми справляння.

4. Ліміти використання природних ресурсів та скидів забруднюючих речовин як складові економіко-правового механізму природокористування.

5. Правове регулювання розподілу коштів, що надходять з природоресурсних платежів.

Завдання

1. Публічне акціонерне товариство «Укрграніт» звернулось до Державної служби геології та надр України із заявою про продовження строку дії спеціального дозволу на користування надрами для видобування корисних копалин. Держгеонадра протягом 45 днів надіслала відповідь з відмовою у продовженні строку дії дозволу, мотивуючи її тим, що зазначене публічне товариство має заборгованість із сплати рентної плати за останній звітний період та повідомила, що відтепер до особливих умов дозволу включається вимога щодо обмеженого розпорядження видобутими корисними копалинами.

Публічне акціонерне товариство «Укрграніт», заявляючи, що заборгованість із сплати рентної плати за користування надрами не є законною підставою для відмови у продовженні строку дії спеціального дозволу, звернулось до адміністративного суду з позовом щодо оскарження рішення Держгеонадра.

Надайте правову оцінку ситуації. Вирішіть справу. Охарактеризуйте види та порядок справляння рентної плати за користування надрами.

2. Прокурор звернувся до господарського суду в інтересах держави в особі облдержадміністрації у справі про відшкодування шкоди, завданої навколишньому природному середовищу шляхом незаконної вирубки дерев у межах об'єкта природно-заповідного фонду. Вказане правопорушення було зафіксоване актом перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства, після чого проведено розрахунок

шкоди, спричиненої внаслідок такого правопорушення, і встановлено її розмір – 78 456 грн 00 коп. Суд виніс рішення стягнути з відповідача на користь держави на розрахунковий рахунок облдержадміністрації через установу банку Головного управління державної 62 казначейської служби України шкоду в повному обсязі, тобто 78 456 грн 00 коп. Не погодившись із рішенням суду, сільська рада через деякий час подала позов до апеляційного суду, в якому просила визнати її третьою особою у справі й стягнути на користь відповідного місцевого бюджету 60% коштів із відшкодування шкоди, мотивуючи свої вимоги тим, що правопорушення скоєне в межах території даної сільської ради.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте відшкодування збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, як складову економіко-правового механізму забезпечення раціонального природокористування.

Який порядок розподілу коштів, що стягуються за відшкодування збитків внаслідок порушення екологічного законодавства?

Теми доповідей

1. Екологічний податок і природокористування: точки перетину.
2. Проблеми фінансування ресурсо- та енергозберігаючих заходів в Україні.
3. Державний та громадський контроль за використанням коштів фондів охорони навколишнього природного середовища.
4. Особливості зборів за спеціальне використання диких тварин та водних біоресурсів.
5. Поняття, види та реалізація екологічних інвестицій.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.] ; за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

Екологічне право. Загальна частина (схеми і таблиці): підручник / А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, В.В. Шеховцов та ін.; за ред. А.П. Гетьмана. Харків, 2015. 342 с.

Шульга Т.М. Правове регулювання бюджетних доходів, пов'язаних з природокористуванням: монографія / під ред. М. П. Кучерявенка. Харків: ФІНН, 2009. 176 с.

Хвесик М. А., Горбач Л. М., Кулаковський Ю. П. Економіко-правове регулювання природокористування: монографія. Київ: Кондор, 2004. 524 с.

Основные направления экологического предпринимательства, их законодательное, финансовое и организационное обеспечение: учеб. Пособие / под общ. ред. А. К. Кузина, Ф. В. Стольберга, Е.Б. Борисовой. Харьков: ИД «Вокруг цвета», 2006. Кн.1. 444 с.

Драган І. В. Формування еколого-економічного механізму регулювання сфери природокористування в Україні. *Вісник Академії митної служби України*. 2011 р. № 1(4). С. 31-37.

Попович А. І. Правове регулювання екологічних податків в умовах європейської інтеграції України: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ : 2012. 20 с.

Шаврина Е. В. Правовое обеспечение учета публичных экологических интересов при инвестиционном проектировании. *Экологическое право*. 2011. № 2. С. 24-28.

Костицький В.В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні): монографія. Київ: ІЗП і ПЕ, 2003. 772 с.

Костюк У.З. Фінансування природоохоронної діяльності в Україні: сучасний стан та шляхи покращення. *Інноваційна економіка*. 2015. № 1(56). С. 181 -186.

Андреєва Н., Харічков С. «Зелені інвестиції» як каталізатор переходу до нового курсу розвитку економіки: міжнародні орієнтири і перспективи впровадження. *Економіст*. 2010. № 12. С. 16.

Веклич О. О. Сучасні тенденції фінансового забезпечення природоохоронної діяльності. *Фінанси України*. 2009. № 11. С. 30.

Карпишин Н. І. Проблеми фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища в Україні. *Світ фінансів*. 2018. № 2(55). С.35.

Недава О. Фінансування природоохоронних заходів в Україні: проблеми та пропозиції до законодавчого врегулювання. *Екологічний вісник*. 2018. № 3 (109). С. 2- 5.

Комарницький В.М. Питання акумуляції коштів та їх використання для фінансування спеціального природокористування (правовий аспект). *Вісник Луганського державного ун-ту внутрішніх справ імені Е.О. Федоренка*. 2010. Вип. 2. С. 173-179.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. №28. Ст. 980.

Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

Податковий кодекс України: аналітичні матеріали. URL: http://taxlink.ua/ua/normative_acts/ua_4_15714

Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572. 65

Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.

Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.

Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.

Про затвердження положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.1998 р., у ред. Постанови від 07.04.2006 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 15. Ст. 1080.

Про затвердження видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 р. № 1147. *ЗП України*. 1996. № 18. Ст. 505.

Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення природоохоронних заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02. 2011 р. № 163. *Офіційний вісник України*. 2011. № 16. Ст. 651.

Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення природоохоронних заходів, спрямованих на запобігання виникненню та ліквідацію наслідків негативних природних явищ: Постанова Кабінету міністрів України від 28.02.2011 р. № 164. *Офіційний вісник України*. 2011. № 16. Ст. 652.

Про затвердження Тимчасового порядку справляння плати за спеціальне використання диких тварин: постанова Кабінету Міністрів України від 25 січня 1996 року № 123. *Урядовий кур'єр*. 1996. 15 лют.

Про затвердження Інструкції про порядок сплати платежів за спеціальне використання диких тварин: Наказ Мінекобезпеки та Мінфіну України від 09.04.1996 р. № 37/68: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0206-96>

Про затвердження Порядку справляння збору за спеціальне використання рибних та інших водних живих ресурсів і розмірів збору за спеціальне використання: Постанова Кабінету Міністрів України від 6.04.1998 р. № 449. *Офіційний вісник України*. 1998. № 14. Стор. 56.

Тема 11. Основи управління природокористуванням: економіко-правові аспекти. Екологічний менеджмент

Питання для обговорення

1. Стратегія державної екологічної політики та концепція економічного зростання: загальна мета чи протиріччя інтересів.

2. Поняття, види та складові економіко-правового управління природокористуванням.

3. Загальні засади визначення соціально-економічної ефективності природокористування, проведення природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів.

4. Економічна, екологічна та соціальна ефективність природоохоронних витрат.

5. Екологічна оцінка господарських та інших управлінських рішень.

6. Основи екологічного аудиту: поняття, мета, об'єкти та суб'єкти. Організаційно-правове забезпечення його проведення.

7. Правові основи екологічного страхування: поняття, види, особливості проведення.

8. Поняття, предмет і завдання екологічного менеджменту. Екологічний паспорт підприємства.

Завдання

1. При передачі в довгострокову оренду цілісного майнового комплексу ВО «Хімреактив» облдержадміністрація замовила екологічний аудит діяльності цього підприємства, уклавши для цього договір із відповідною аудиторською фірмою. Під час перевірки директор підприємства не пустив аудитора на територію комплексу, а також відмовився надавати йому відповідні документи, матеріали та інші відомості щодо виробничої діяльності підприємства, матеріали її впливу на навколишнє природне середовище, мотивуючи, що це є комерційною таємницею. Директор зазначав також, що облдержадміністрація не узгоджувала з ним необхідність проведення екологічного аудиту, і погрожував оскаржити в суді протиправні й самоуправні, на його думку, дії аудитора й облдержадміністрації.

Надайте правову оцінку ситуації та діям осіб. Який порядок й умови проведення екологічного аудиту? Коли проведення екологічного аудиту є обов'язковим?

2. Розробіть проекти:

- екологічного паспорту підприємства;
- екологічного паспорту області.

Темі рефератів

1. Міжнародно-правові підходи до організації екологічного менеджменту. Система стандартів екологічного управління ISO 14000.
2. Правове регулювання екологічного менеджменту в Україні.
3. Правові основи екологічної сертифікації та маркування продукції.
4. Економіко-правове забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу території. Екологічна паспортизація території.

Список літератури й основних нормативних актів

Хвесик М. А., Горбач Л. М., Кулаковський Ю. П. Економіко-правове регулювання природокористування: монографія. Київ: Кондор, 2004. 524 с.

Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні): монографія. Київ: ІЗП і ПЕ, 2003. 772 с.

Лук'янихін В. О. Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком: монографія. Суми: ВТД «Університетська книга». 2002. 314 с.

Екологічний менеджмент: навч. посібник / за ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. Київ: Знання. 2006. 366 с.

Ілляшенко С. М., Прокопенко О. В. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління: монографія / за ред. С.М.Ілляшенка. Суми: ВТД «Університетська книга». 2002. 250 с.

Строкаль В. П. Екологічна паспортизація об'єктів господарювання за типами природокористування: теоретичне обґрунтування. *Вісник ХНАУ*. 2013. № 2. С. 247 – 256.

Екологічні паспорти регіонів: URL: <https://menr.gov.ua/news/33529.html>

Шершун С.М. Поняття екологічного аудиту: правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. 2015. Вип. 30. Т.1. С.197 – 201.

Кочерга М.М. Роль екологічного аудиту в системі управління природними ресурсами. *Інноваційна економіка*. 2012. № 2. С. 15 – 19.

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. №28. Ст. 980.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.

Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.

Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст.96.

Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07. 2018. № 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275.

Тема 12. Правові засади стимулювання раціонального природокористування (для самостійного вивчення)

Питання для самостійного опрацювання

1. Поняття, юридичні ознаки та принципи екологічного стимулювання.

2. Види екологічного стимулювання. Особливості економічного стимулювання раціонального використання та збереження природних ресурсів.

3. Основи правового механізму екологічного стимулювання та його нормативне забезпечення.

4. Підстави виникнення, зміни та припинення еколого-стимулятивних відносин.

5. Економіко-правове стимулювання суб'єктів господарювання, які здійснюють впровадження маловідхідних, енерго-і ресурсозберігаючих технологій, модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Список літератури й основних нормативних актів

Ніжніченко О. А. Правове регулювання екологічного стимулювання в Україні: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2014. 16 с.

Ніжніченко О. А. Еколого-правове стимулювання впровадження ресурсо- та енергозберігаючих заходів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2012. Серія Право. Вип. 20. Частина 1. Том 3. С. 40 – 43.

Нікола С. О. Формування системи економічного стимулювання природокористування в умовах екологізації підприємницької діяльності: дис. ...к.е.н., спеціальність 08.00.06. Одеса. 2018. 263 с.

Антоненко С. В. Налоговое стимулирование природоохранной деятельности. *БізнесІнформ*. 2014. № 4. С. 355 – 360.

Біленко Т. І. Економіко-правовий механізм підтримки сталого розвитку в Україні. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм*. 2010. Т.1. № 1. С. 17 – 25.

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 28. Ст. 980.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р // Офіційний вісник України. – 2014. – № 81 – Ст. 48.

Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245234085

Про будівництво вітрових електростанцій: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.94 р. № 415 // Урядовий кур'єр. 1994. № 96-97. С. 10.

Деякі питання подальшого розвитку вітроенергетики: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2009 р. № 705 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 51. – Ст. 1750.

Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.08.2019 р., № 1817 // Урядовий кур'єр від 14.09. 2019. –№ 176.

Про енергозбереження: Закон України від 23.07.1994 р. № 74/94-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/74/94-вр>.

Про ринок електричної енергії: Закон України від 29.12.2019 р. № 2019-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#n1784>

Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003. № 555-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 24. Ст. 155.

Порядок формування та ведення реєстру об'єктів електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – лише малих гідроелектростанцій), затверджений постановою Національної комісії регулювання електроенергетики від 25.03. 2010 р. № 299.

Директива 2001/77/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2001 р. «Про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлювальних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії» // Official Journal L 283. – 27.10.2001. – P. 33.

Тема 13. Правове забезпечення розвитку екологічного підприємництва та надання послуг у сфері природокористування
(колоквіум)

Питання для обговорення

1. Міжнародна концепція «зеленого зростання» – теоретична складова сталого (збалансованого) розвитку.
2. Правові засади формування та розвитку «зеленої» економіки в Україні.
3. Правові основи екологічного маркетингу та екологізації виробництва (економіки).
4. Формування сучасних складових економіко-правового механізму природокористування: проблеми та перспективи.
5. Особливості правового регулювання екологічної підприємницької діяльності та надання послуг у сфері природокористування.
6. Поняття та види послуг у сфері природокористування.
7. Правове регулювання здійснення «зеленого» туризму.

Темі рефератів

1. Правове регулювання екологічного маркування.
2. Міжнародний досвід правового регулювання екологічного підприємництва та надання послуг у сфері природокористування.
3. Особливості розвитку екологічного підприємництва в системі сталого розвитку.
4. Правове регулювання впровадження інвестиційних проектів у сфері забезпечення раціонального природокористування та збереження природних ресурсів.
5. Вплив європейської інтеграції на розвиток «зеленого» бізнесу в Україні.

Список літератури й основних нормативних актів

Кваша Т. К., Мусіна Л. А. Вимірювання зеленого зростання в Україні: концепції, системи, індикатори, досвід формування та перспективи застосування / за ред. Л. А. Мусіної. Київ: УкрІНТЕІ. 2015. 280 с.

Игнатъева И. А. Экономическое регулирование в области охраны окружающей среды и природопользования и инструменты «зеленой» экономики: точки пересечения в праве. *Экологическое право*. 2012. № 4. С. 37 – 42.

Квач Я. П., Фірсова К. В., Борісов О. Г. «Зелена економіка»: можливості для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 6. С. 52 – 56.

Мельник Л.Г. «Зелена» економіка (досвід ЄС і практика України у світлі III і IV промислових революцій): підручник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2018

Бобкова А. Г. Щодо правових засад планування екологічного підприємництва. *Право України*. 2011. № 2. С. 124 – 131.

Бобкова А. Г. Правове забезпечення розвитку екологічного підприємництва в контексті доктрин господарського та екологічного права. *Правова доктрина України: [у 5 т.]*. Т. 4./ редкол. В. Я. Тацій та ін.: Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2013. С 216 – 251.

Бобкова А. Г. Правове забезпечення екологічного підприємства як умова забезпечення еколого-збалансованого природокористування. Теоретичні та практичні аспекти реалізації екологічного, земельного, аграрного права в умовах сталого розвитку України: матеріали «круглого столу»(Харків, 2 груд. 2016 р.)/ за заг. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2016. С. 68-71.

Кравченко М. С., Погорелов В. М. Екологічне підприємство в Україні: сутність поняття, сучасний розвиток і перспективи цього виду діяльності в країні. Вісник приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2017. № 34.

Основные направления экологического предпринимательства, их законодательное, финансовое и организационное обеспечение: учеб. пособие / под общ. ред. А. К. Кузина, Ф. В. Стольберга, Е.Б. Борисовой. Харьков: ИД «Вокруг цвета», 2006. Кн.1. 444 с.

Рахнянська Т. Правове регулювання екологічних послуг у процесі здійснення екологічного менеджменту на підприємстві. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С 65 – 69.

Серебрянік О. О. Екологічні послуги як об'єкти екологічного права: зміст наукової проблеми. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип.6-1. Том.2. С. 112 – 117.

Бредіхіна В. Л., Бондаревич М. П. Правові засади стимулювання розвитку екологічних послуг в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 55 . С. 7-10.

Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» (*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*): Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року: URL.: <https://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf>

Про Стратегію сталого розвитку «Україна- 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/ 2015. Офіційний вісник України. 2015. № 4. Ст. 67.

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 28. Ст. 980.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота – вид позааудиторної роботи студента навчального характеру. Вона сприяє кращому і повнішому вивченню програмного матеріалу. Під час самостійної роботи студент повинен самостійно опрацювати конспекти лекцій, літературу, нормативні акти, судову практику до тем, що виносяться на практичні заняття.

Форми самостійної роботи студентів:

- 1) підготовка до практичних занять;
- 2) підготовка до лекцій (у разі проведення лекцій-диспутів, діалогових лекцій, лекцій-конференцій тощо);
- 3) самостійне опрацювання тем лекцій і практичних занять;
- 4) робота з інформаційними ресурсами;
- 5) підготовка рефератів та інших видів індивідуальних робіт;
- 6) підготовка наукової доповіді для виступу на засіданні наукового гуртка;
- 7) підготовка до поточного контролю й іспитів;
- 8) огляд науково-теоретичної літератури і робота з нею;
- 9) конспектування (рецензування) рекомендованої літератури, тексту лекцій;
- 10) підготовка індивідуальних завдань;
- 11) складання бібліографічних описів;
- 12) підготовка есе за вузькоспеціальною проблемною тематикою;
- 13) написання статей, тез наукових доповідей;
- 14) підготовка до усної презентації і виступ з нею;
- 15) складання тематичних кросвордів, розробка схем і таблиць; підготовка до диспутів, судових дебатів, круглих столів, конференцій.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого», затвердженого наказом ректора від 26 червня 2015 р. № 128, та «Положення про моніторинг знань студентів у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого», затвердженого наказом ректора від 26 червня 2015 р. № 127, індивідуальна робота студентів з екологічного права може включати:

- підготовку під керівництвом наукового керівника доповіді і виступ з нею на засіданні наукового гуртка кафедри (загальний обсяг – до 20 с.);

- підготовку й публікацію тез наукової доповіді (у матеріалах науково-практичної конференції) або наукової статті, які оформлюються згідно із вимогами редакційних відділів відповідних видань і подаються науковому керівнику, а після його рецензії – до редакційно-видавничого відділу;

- підготовку студентської наукової роботи в межах тематики програми з екологічного права для участі у всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт (робота оформлюється відповідно до вимог оргкомітету конкурсу і подається на конкурс з рецензією наукового керівника);

- тематичне узагальнення правозастосовної практики;

- підготовку і написання реферату за однією з рекомендованих кафедрою тем за напрямом «Правове регулювання природокористування» (загальний обсяг – 12-15 рукописних сторінок, наприкінці роботи – список використаної літератури та нормативно-правових актів) за погодженням і під керівництвом викладача, який веде практичні заняття;

- складання бібліографічних списків (переліку літератури) за заданою викладачем темою;

- анотування або аналіз наукової і навчально-методичної літератури з екологічного права;

- пошук і підготовку довідкової інформації за визначеною викладачем темою навчального курсу;

- написання конспектів наукової монографічної або періодичної літератури та інші форми роботи.

Програмні питання

1. Правові засади, поняття й зміст права природокористування.
2. Принципи права природокористування.
3. Об'єкти й суб'єкти права природокористування.
4. Основні види природокористування, їх юридичне закріплення.
5. Право загального природокористування.
6. Право спеціального природокористування.
7. Право постійного користування природними об'єктами та їх ресурсами.
8. Право тимчасового користування природними об'єктами та їх ресурсами.
9. Підстави виникнення права природокористування.
10. Права й обов'язки природокористувачів.
11. Особливості правового регулювання використання природних ресурсів особами, які виступають їх власниками.
12. Права й обов'язки власників природних об'єктів і їх ресурсів.
13. Особливості дозвільної системи у сфері регулювання природокористування.
14. Поняття, класифікація дозволів у сфері регулювання екологічних відносин.
15. Система договорів у сфері природокористування: поняття, зміст і види.
16. Суб'єкти й об'єкти еколого-договірних відносин.
17. Правове регулювання використання природних ресурсів на умовах оренди.
18. Договори на право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) і право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій).
19. Право земельного сервітуту. Право лісового сервітуту.
20. Підстави зміни та припинення права природокористування.

21. Поняття і класифікація спорів у сфері використання природних ресурсів.

22. Загальна характеристика спорів у сфері природокористування.

23. Міжнародно-правові засади регулювання раціонального використання і збереження природних ресурсів.

24. Політика ЄС у сфері раціонального використання і збереження природних ресурсів.

25. Поняття і зміст раціонального природокористування.

26. Загальна характеристика і класифікація заходів щодо забезпечення раціонального природокористування.

27. Еколого-правові вимоги до ведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів.

28. Правові засади моніторингу стану природних ресурсів.

29. Правове забезпечення ведення обліку природних ресурсів.

30. Стандартизація і нормування у галузі використання і збереження природних ресурсів.

31. Правове регулювання лімітування у сфері використання природних ресурсів.

32. Правове забезпечення оцінки впливу на довкілля і стратегічної екологічної оцінки у сфері природокористування.

33. Екологічний контроль і нагляд у сфері використання природних ресурсів.

34. Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії як засіб збереження природних ресурсів.

35. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері природокористування.

36. Особливості цивільно-правової відповідальності за порушення природоресурсного законодавства.

37. Економіко-правовий механізм забезпечення раціонального використання і збереження природних ресурсів: поняття, функції та структурні компоненти.

38. Принципи, джерела, порядок і правові вимоги щодо фінансування заходів з охорони і раціонального використання природних ресурсів.

39. Види плати за спеціальне природокористування, порядок її справляння.

40. Екологічний аудит: поняття, об'єкти, суб'єкти.

41. Правові основи екологічного страхування: поняття, види, особливості проведення.

42. Поняття, принципи, юридичні ознаки, види й екологічного стимулювання.

43. Особливості економіко-правового стимулювання запровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій і заходів.

44. Предмет і завдання екологічного менеджменту.

45. Міжнародно-правові підходи до організації екологічного менеджменту.

46. Правові основи організації екологічного менеджменту на підприємстві.

47. Правове забезпечення розвитку екологічного підприємства і надання екологічних послуг.

48. Правові засади розвитку «зеленої» економіки і сучасних економіко-правових механізмів природокористування.

49. Правові основи екологічного маркетингу й екологізації виробництва.

50. Правове регулювання організації «зеленого» туризму в Україні.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПРИ ПОТОЧНОМУ (ПК) І ПІДСУМКОВОМУ КОНТРОЛІ ЗНАНЬ (ПКЗ)

1. Поточний контроль знань студентів.

Завданням поточного контролю (ПК) є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу, умінь самостійно його опрацювати, здатності осмислити зміст теми чи розділу, вміння правильно тлумачити норми екологічного, цивільного, господарського та іншого суміжного законодавства, уміння публічно чи письмово презентувати отримані знання та підготовлений матеріал на практичних заняттях або у студентській науково-дослідній роботі.

Поточний контроль здійснюється викладачами, які ведуть лекційні та семінарські заняття як під час аудиторних занять, так і в час позааудиторної роботи у терміни, визначені робочим планом навчальної дисципліни.

Формами поточного контролю знань студентів і одночасно оціночними засобами є: усне опитування, завдання до практичних занять, письмова контрольна робота (тестові завдання або поєднання тестових завдань разом із розгорнутою письмовою відповіддю на теоретичні питання; письмове вирішення практичного завдання тощо); колоквиум; перевірки індивідуальних завдань, перевірка виконання самостійної роботи.

Кафедрою екологічного права визначений перелік об'єктів поточного контролю знань і умінь студентів під час проведення практичних занять та об'єктів контролю, які віднесені до індивідуальної роботи. Рівень (якість) набутих студентом знань і умінь по кожному з об'єктів оцінювання визначається під час навчальних занять, у відповідях на завдання контрольної роботи та у виконаних індивідуальних завданнях.

Об'єктами поточного контролю знань студентів з навчальної дисципліни є: систематичність та активність роботи на лекційних і семінарських заняттях, повнота і ґрунтовність відповіді на питання плану практичного заняття; уміння обґрунтувати свою точку зору при обговоренні доповіді; повнота і переконливість наведених доводів при розв'язанні практичних задач, в процесі проведення інтерактивних форм навчання; посилення на норми національного та міжнародного права, судову

та правозастосовчу практику за поточною темою; виконання письмових практичних завдань; виконання контрольних робіт, індивідуальних завдань та інших видів самостійної роботи.

Вивчення навчальної дисципліни «Правове регулювання природокористування» розраховано на один семестр.

Моніторинг знань студентів з даної навчальної дисципліни здійснюється шляхом поточного контролю (ПК) протягом курсу практичних занять, за результатами яких виставляється залік.

Оцінювання рівня знань студентів здійснюється за результатами ПК в діапазоні від 0 до 100 балів за навчальний курс. Залік виставляється, якщо студент набрав від 60 до 100 балів.

Загальні критерії оцінювання знань пропонуються в наведеній нижче таблиці.

Вид активності	Зміст активності	Кількість видів	Кількість балів за вид	Всього балів
1	2	3	4	5
Робота на практичному занятті	Вирішення практичних завдань по темі курсу, розкриття теоретичних питань, активна участь в їх обговоренні	11	0 - 4	44
Контрольна робота	Письмове виконання роботи, що може складатися або тільки з тестових завдань, або з тестових завдань разом із розгорнутою відповіддю на теоретичні питання в рамках програми курсу, або з письмового вирішення практичного завдання	3	0 - 4	12
Індивідуальна робота	Виконання одного або декількох видів індивідуальних творчих або науково-дослідницьких завдань	види роботи наведені в окремій таблиці	шкала оцінювання за кожен вид роботи вказана в окремій таблиці	28

Продовження табл.

1	2	3	4	5
Самостійна робота	самостійне виконання завдань під методичним керівництвом викладача: - складання бібліографічних списків (переліку літератури) за заданою викладачем темою; - складання переліку нормативно-правових актів за заданою темою; - створення тестів (підготовка тестових питань з варіантами відповідей за темами курсу – не менше 3-х тем та не менше 10 питань по кожній темі); - розробка схематичного представлення матеріалу по темах курсу (схем, таблиць та ін.)	4	4	16
				100

Конкретна кількість балів виставляється, виходячи з визначених кафедурою якісних і кількісних критеріїв оцінювання знань і умінь з навчальної дисципліни. Зазначені критерії поєднують в собі як цифрові, так і текстові показники і дозволяють визначити максимальну кількість балів, котру студент може отримати за завдання, які оцінюються.

Основні види активності дають студенту можливість набрати бали, необхідні для одержання заліку. Вони є обов'язковими для всіх студентів. Різні види активності можуть доповнювати одне одного. За рахунок одного виду активності студент компенсує недоодержані бали за іншим видом.

Шкала оцінювання знань і умінь студента на практичних заняттях

(за одне практичне заняття студент може отримати від 0 до 4 балів)

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
1	2
4 бали	<ul style="list-style-type: none"> - повне і глибоке знання навчального матеріалу, розуміння основних науково-теоретичних положень, уміння ними оперувати; - засвоєння основної та систематичне опанування додаткової літератури з відповідних тем, що розглядаються; - повні, ґрунтовні та правильні відповіді на основні питання плану практичних занять та додаткові питання, поставлені викладачем; - правильне розв'язання практичних завдань, засноване на застосуванні конкретних правових норм та судової практики, високий рівень засвоєння практичних навичок за певною темою; - уміння обґрунтувати свою точку зору при обговоренні дискусійних питань, використовувати необхідний матеріал для доведення і обґрунтування своєї позиції, у тому числі для усунення прогалин або неточностей у відповідях інших студентів; - здатність до самостійного поповнення знань з навчальної дисципліни та використання їх під час аналізу правових джерел та практичних ситуацій.
3 бали	<ul style="list-style-type: none"> - достатнє знання теоретичного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни з можливими незначними неточностями; - засвоєння та використання основної літератури та нормативних актів, рекомендованих навчально-методичним посібником; - достатній рівень та обсяг вирішення практичних завдань, наявність практичних навичок для засвоєння теми; - слухні зауваження при обговоренні дискусійних питань або ґрунтовні доповнення відповіді інших студентів
2 бали	<ul style="list-style-type: none"> - задовільний рівень знання основного теоретичного матеріалу, наявність прогалин у відповіді на питання, передбачені планом практичних занять; - помилки та суттєві неточності при відповіді на занятті або при вирішенні завдань за наявності необхідних знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача; - невеликі доповнення відповідей інших студентів

Продовження табл.

<i>1</i>	<i>2</i>
1 бал	<ul style="list-style-type: none">- низький рівень знання основного теоретичного матеріалу, наявність прогалин у відповіді на питання, передбачені планом практичних занять;- помилки та суттєві неточності при відповіді на занятті або при вирішенні завдань
0 балів	<ul style="list-style-type: none">- повна відсутність відвідувань практичних занять протягом семестру;- повна відсутність активності на практичних заняттях (немає відповідей, доповнень, участі у обговоренні питань)- відсутність знань по жодному з питань плану практичних занять за відповідними темами; неправильне вирішення практичних завдань.

Шкала оцінювання знань і умінь студента при виконанні контрольних робіт

Завдання контрольної роботи, на розсуд викладача, можуть складатись або тільки з тестових завдань, або з тестових завдань разом із розгорнутою письмовою відповіддю на теоретичні питання у рамках програми з навчальної дисципліни, або з письмового вирішення практичного завдання.

Контрольні завдання у вигляді виключно тестів за окремими темами або блоками тем повинні складатись не менше, ніж з 4-х варіантів, при цьому кількість тестових запитань для кожного варіанту має бути, як правило, не менше 24. Кожне тестове запитання має містити не менше 4-х варіантів відповіді.

У разі включення до контрольної роботи тільки тестових завдань, студенти можуть отримати за цей вид роботи такі бали:

За контрольну роботу при максимальній кількості балів - 4

Кількість завдань, на які була надана правильна відповідь, % від загальної кількості тестових завдань	Кількість балів
90-100% (21-24 відп.)	4
70-89% (14-20 відп.)	3
40-69% (9-13 відп.)	2
20-39% (5-8 відп.)	1
0-19% (0-4 відп.)	0

До контрольної роботи, що складається як тестових завдань, так і з питань, що потребують розгорнутої письмової відповіді, пропонуються наступні вимоги: вона має включати не менше 10 тестових запитань та 2 теоретичних питання, що відповідають змісту програми з навчальної дисципліни. Студенти можуть отримати за цей вид роботи такі бали:

Кількість завдань, на які була надана правильна відповідь, % від загальної кількості тестових завдань	Кількість балів
70-100 %	2
30-69%	1
0-29%	0
Письмова відповідь	
Глибоке знання матеріалу з поставленого питання, його повне, логічне та послідовне викладення у письмовій відповіді	2
Достатньо повне знання матеріалу з поставленого питання з можливими незначними неточностями	1
Повна відсутність відповіді або неправильне, із суттєвими помилками розкриття питання	0

Шкала оцінювання знань і умінь студента при виконанні індивідуальної роботи

При оцінюванні результатів виконання індивідуальних завдань використовується диференційований підхід, в основу якого покладено виділення різних форм індивідуальної роботи студентів. Індивідуальна робота студента здійснюється шляхом виконання одного або декількох видів індивідуальних творчих або науково-дослідницьких завдань, які обираються студентом з урахуванням його творчих можливостей, навчальних здобутків та наукових інтересів за погодженням з лектором або викладачем, який веде практичні заняття.

Кількість балів	Форми індивідуальної роботи студентів
1	2
0-28 балів	<ul style="list-style-type: none"> - участь у науковому гуртку кафедри (підготовка під керівництвом наукового керівника і виступ з науковою доповіддю на засіданні наукового гуртка кафедри); - виступ на студентській або іншій науковій конференції круглому столі з науковою доповіддю (повідомленням) в межах тематики навчальної дисципліни; - підготовка студентської наукової роботи в межах тематики програми з навчальної дисципліни для участі її у всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт; - публікація 2-х тез наукових доповідей з тематики навчальної дисципліни у матеріалах наукових конференцій; - публікація 1 статті в науковому виданні в межах тематики програми навчальної дисципліни;
0 - 20 балів	<ul style="list-style-type: none"> - тематичне узагальнення правозастосовної практики з метою отримання поглиблених знань щодо особливостей застосування окремих норм національного та міжнародного законодавства; - підготовка і написання реферату за однією з рекомендованих кафедрою тем в рамках навчальної дисципліни; - підготовка презентації за заданою викладачем темою курсу, представлення її за допомогою технічних засобів; - складання задач по темах курсу на основі практичних ситуацій (не менше 3-х задач)

	-
0-12 балів	- підготовка невеликої (не більше 5-10 - ти хв.) наукової доповіді в межах тематики програми навчальної дисципліни, її презентація на практичному занятті в рамках вивчення поточної теми;
	- пошук та підготовка довідкової інформації за визначеною викладачем темою навчального курсу
0-4 бали	- анотування наукової періодичної літератури (наукових статей, тез тощо); - відвідування наукових, науково-практичних конференцій, круглих столів та інших заходів, пов'язаних з навчальною дисципліною

2. Підсумковий контроль знань студентів

Підсумковий контроль з навчальної дисципліни – це семестровий контроль, що проводиться у формі досесійного заліку за результатами практичних занять на підставі даних поточного контролю (ПК).

Завданням підсумкового контролю є перевірка засвоєння студентом теоретичного і практичного матеріалу з навчальної дисципліни, розуміння програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчо використовувати накопичені знання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблематики з навчальної дисципліни.

Оцінювання рівня знань студентів здійснюється за результатами ПК в діапазоні **від 0 до 100 балів** за навчальний курс. Залік виставляється, якщо студент набрав **від 60 до 100 балів**. 60 балів – це мінімально необхідна для отримання заліку кількість балів.

Підсумковий бал за результатами ПК обчислюється викладачем під час останнього практичного заняття. Фонд оціночних засобів підсумкового контролю складає: усне опитування, контрольна робота, присутність та активність на практичних заняттях, відпрацьовані пропущені заняття та мінімальна кількість балів за їх результатами (60 балів);

З М І С Т

Вступ.....	3
Загальний розрахунок годин, лекцій, практичних занять, самостійної роботи.....	6
Програма навчальної дисципліни.....	8
Завдання до практичних занять та самостійної роботи.....	13
Самостійна робота.....	74
Індивідуальна робота студентів	75
Програмні питання.....	76
Критерії оцінювання знань і умінь студентів при поточному та підсумковому контролі знань (ПКЗ).....	79

Навчальне видання

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»
(вибіркова)**

для студентів IV курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

Укладачі: ГЕТЬМАН Анатолій Павлович,
СОКОЛОВА Алла Костянтинівна,
БРЕДІХІНА Вікторія Леонідівна,
ЧЕРКАШИНА Марина Костянтинівна,
ЛОЗО Олена Вячеславівна,
ТУЛІНА Єльбіс Євгенівна

Відповідальна за випуск *А. К. Соколова*

Редактор *Л. В. Русанова*
Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*